

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK

26
2003

Dr. Dobó László

Péterfy Sándor életútja
és pedagógiai hitvallása

370
D70

*„A körülmények sokat határoznak,
— a nevelő személye mindent!”*

Dr. Dobó László

**PÉTERFY SÁNDOR
ÉLETÚTJA ÉS
PEDAGÓGIAI HITVALLÁSA**

Nagykanizsa
2003

Írta:
Dr. Dobó László

Kiadja:
Nagykanizsai Városvédő Egyesület

Felelős kiadó:
Lovrencsics Lajos elnök

© Dr. Dobó László

Issn 1216-3724

ISBN 963 210 591 5

Nyomdai munkálatok:

Műszaki szerkesztő:
Lengyák András

Felelős vezető:
Brenner Árpád

ELŐSZÓ

„Az igaz utat mutatni másnak is”
(Példabeszédek 12, 26)

A hajósok a világitótorony fénye, iránytű, vagy alapos csillagászati ismeretek nélkül nagy veszélybe sodródhatnak. A közlekedési táblák az életnek medret adó jó rend és törvények fontosságát is könnyű belátni. Miért vonnánk hát kétségbe, hogy a felnövekvő generációknak, de az érett korban lévőknek is, pedagógusoknak és más hivatásban munkálkodóknak szükségük van példaképre? Olyan emberekre, akiknek jelleme próbatételek közt edződött meg, s a becsületességet, tisztaságot, igazságot, önzetlenséget mutatják fel, s így az életben való eligazodásban, a jó út megtalálásában segítőink.

Péterfy Sándor a nagykanizsai evangélikus gyülekezetben, annak első tanítójaként egy évet töltött. Mégis, e rövid idő alatt is, utat mutatott. Istentől kapott ajándékait hallatlan szorgalommal gyarapította, hogy ezáltal másokat gazdagítson. Felekezeti szűkkeblűségtől mentesen kezdte működését, ez jellemezte később is. Mélységes felelősség élt benne mások, a rábízottak, a népnevelés ügye s a tanítótársak iránt. Annak tudatában munkálkodott, hogy mint a sáfárnak, egykor minderről számat kell adnia a Mindenható előtt.

Honnan merített erőt? Miként tudott oly kitartóan fáradozni másokért, s szervezni lankadatlanul? Egyénisége, munkássága igazi jel. Túlmutat önmagán. Arra, aki Örökkévaló, s akitől az áldást kérte munkájára mikor 1861. szeptember 16-án négy növendékkel elkezdte az oktatást „az Atya, Fiú, Szentlélek nevében” — az iskolai jegyzőkönyv tanúsága szerint.

Minden gyermekkel, ifjúsággal foglalkozónak legyen az pedagógus, vagy lelkes irányadóak lehetnek szavai: „a népnevelés munkája nem egy-két kurta év műve ... fel hát a küzdelemre...! Ha kötelességünk teljesítése mellett sem arathatunk rögtön elismerést, ne veszítsük el bizalmunkat egy jobb jövő iránt!” Reménységünk szerint Dobó László tanár úr kutató munkája Péterfy Sándorról jel és áldás lesz sokak számára.

Megtiszteltetés számunkra, hogy ajánlhatjuk szeretettel s kívánjuk, hogy e munka nyomán is őszinte vágy erősödjön azokban, akik nemzetünk sorsát szívükön viselik s ezért küzdeni is készek.

Deme Dávid
lelkész

Deméné Smidéliusz Katalin
lelkész

GYERMEKKORA ÉS PÁLYAKEZDÉSE (1841—1861)

Kisparaszti környezetben, zsupfedeles kis falusi házban látta meg a napvilágot Péterfy Sándor 1841. augusztus 1-jén, Nemescsóban, Vas megyében. Régen e község nevezetes hely, vallási és kulturális központ, artikuláris hely volt, de a régi időknek és a nemesi életformának a nyomai már csak a nemesi oklevelekben és a személynevek ősi formáiban találhatók.

A nemescsói evangélikus templom

Időzzünk kicsit a születési anyakönyvi kivonatának bejegyzéseinél! Az evangélikus egyházközség naplójában:

Az anyakönyvvezetés napja: augusztus 5-én, 1840-ben.

Apja: Péterfy József („Nemescsóban lakozó”).

Anyja: Nemes Takács Erzsébet.

Öregszülők: Péterfy József és Berger Katalin.

A keresztelést végezte: Simonyi Hajdák Károly.

Keresztszülők: Nemes Kajtár János és Nemes Horváth Dániel.

Az anyakönyvben említett családtagok a valamikori gazdagságnak már csak az emléket emlegethették, egyformán földhözragadt kisparasztok voltak.

Akkoriban meglehetősen általános volt ezen a vidéken, hogy a kisparasztok Szombathelyen megrakódtak olcsó gabonával, s azt hosszas szekerezéssel a drágább győ-

Péterfy Sándor szülőháza

ri piacon értékesítették. Valószínű egyik ilyen útja alkalmával ismerkedett meg Péterfy József a Meszlenből származó Takács Erzsébettel.

A Péterfy család nehéz sorban élt. Néhány hold földön gazdálkodva tizenhárom gyerekről (4 fiúról és 9 leányról) kellett gondoskodniuk. De a gyermekkor örömeit a gondok nem tudták elrabolni. A parányi utcákon túl, a kertek végében akácerdő, patak és széles mező várta a kis Sándort és barátait.

Itt járt iskolába. Egyszerű, szegényes felszerelésű, kopott kis tanteremben 17 kisdíák szorongott. De ezt a szegényes környezetet beragyogta a szellem, a tudomány napfénye, hiszen tanítói a kor legkiválóbbjai közé tartoztak.

Bruck Henrikről és Zéberer Ágostonról a falu történetének írásakor Bánó tanító úr már megemlékezett. Munkájukat együtt végezték a gyermekek szüleivel, rendet és fegyelmet követelve: „Gyülekezetünkben lévő szülők tartoznak gyermekeiket mihelyst azok hat évesek, az iskolába beírni, a tanítási díjat kötelesek ez idő alatt évenként megfizetni, — kivévn azokat, akik elegendő okkal bé tudnák győzni az ő fizetésre való tehetetlenségüket.”

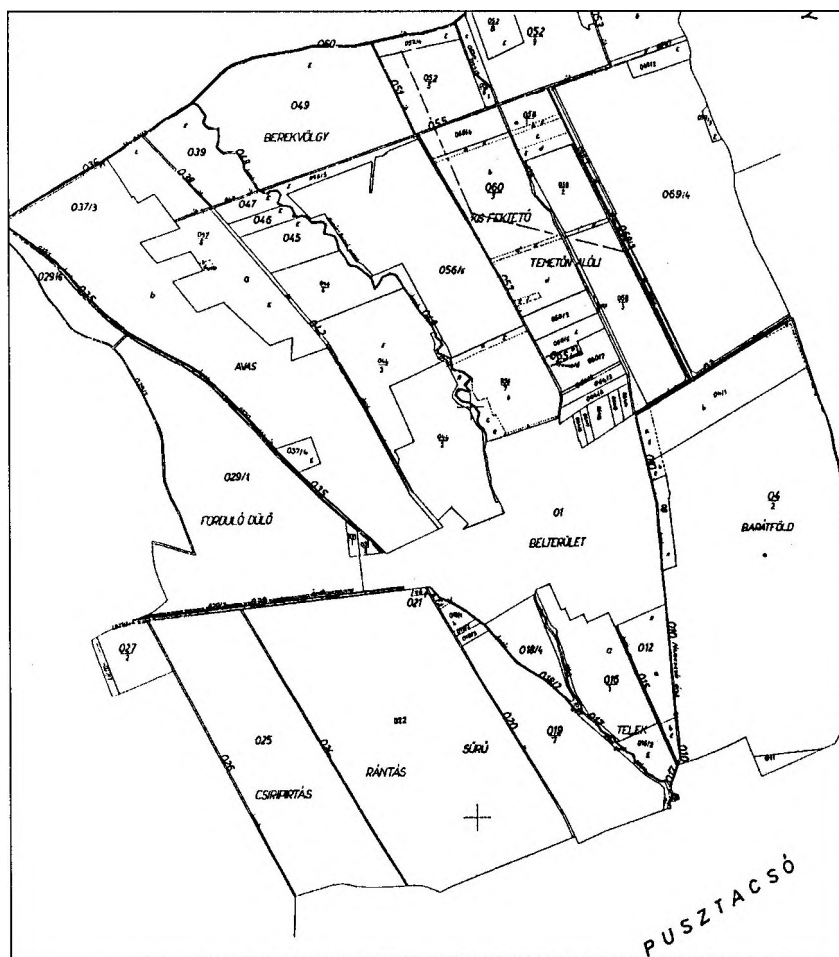
(Idézet az 1844. június 2-án kelt Iskolai jegyzőkönyvből)

E kiváló tanítók lelkiismeretes munkájának, jó tanulmányi eredményének és szülei felvilágosult gondolkodásának köszönhetően Péterfy Sándor a kőszegi al gimnáziumban nyert felvételt, itt tanulhatott tovább.

Így emlékezik a kőszegi iskolakezdésre:

„1852-ik évi szeptember 8-án vitt föl apám Kőszegre, hogy az evangélikus gyülekezet latin iskolájába beirasson. Ezen a napon láttam először életemben Turcsányi Lajos professzoromat.

A rendes oktatás ekkor a kőszegi iskolában csak október havában vette kezdetét, de Turcsányi rendszerint már szeptember elején megkezdte volt a tanítást, s igen szívesen látta, hogy a szülők azokat a fiaikat, akik még az első vagy máso-

Térkép Nemescsóról

dik osztályba valók voltak, egy hónappal a rendes szorgalmi idő előtt az iskolába beadták.

Szeptember 8-a ünnep lévén, édesapámmal lakásán kerestük föl a tisztelendő urat, aki egyúttal magyar papja volt a kőszegi evangélikus gyülekezetnek. A tisztelendő urat „múzeum”-nak nevezett szobájában találtuk, amelyben magas állványon rengeteg sok könyvet láttam. Szíves fogadtatásban részesültünk, de én a nagy szemöldökű férfi tekintetétől minden bátorságomat elvesztettem, annyira, hogy még a kézcsókolásról is megfeledkeztem, pedig édesanyám is meghagyta ezt erősen még otthon Nemescsóban.

A jóságos professzor észrevette rajtam, az ijedtséget, nyájas és barátságos kérdezősködéssel csakhamar lelket öntött belém ... sőt annyira fölbátorodtam, hogy az asztalon nyitva fekvő nagy képeskönyvet is forgatni és nézegetni mertem, amiért apám is szólt, de Turcsányi a könyv lapozgatásának folytatására szelíden fölbiztatott... Én csak ötnegyed évig lehettem tanítványa, mert sajnos korán érte el őt a hosszú, kínos betegségének véget vető halál... A hirtelen támadt ragaszkodás nem gyöngült meg és nem szűnt meg a lelkemben iránta. Hálás szívvel emlékezem vissza áldott emlékü Turcsányi Lajos tanáromra.”¹

Bayer János tanító állt még szívéhez legközelebb ebben az iskolában. Kedves mesterének egyik intelmét sokszor emlegette a későbbi küzdelmes évek során:

„Fiam, ne hidd, hogy néptanítói pályára akárki is alkalmas. Különösen azt ne hidd, hogy a választott pályádon üres fejjel boldogulhatsz, mert aki tanítani akar, annak előbb magának kell valamit tudnia...”²

Szeretettel emlékezett mindig Kőszegre, kedves diákvárosára, mely „engem parasztfiút anyai keblére ölelt, és iskolájában taníttatott.”³

De két év után véget ért a diákévek gondtalansága; szülei nehéz anyagi helyzete miatt abba kellett hagynia tanulmányait. Az iskola kapuja tehát egyelőre bezárult mögötte. Önképzését azonban két neves tanítója Bruck Henrik és Zéberer Ágoston biztosították szülőfalujában. Hozzájuk állt be „mesterinasnak”.

Munkája abból állt, hogy rendre, fegyelemre vigyázott és ügyelt a tisztaságra. A téli fűtés is az ő tiszte volt. Iskolán kívüli feladatához tartozott a harangozás is. A tizenöt éves gyermekifjú ezért a szerteágazó munkáért fizetést nem kapott, de a pedagógiai pálya megismerésében ez az egy gyakorlati év nagyon sokat jelentett. Tanítóinak példamutatása felkeltették, tovább élesztették Péterfy Sándorban a kedvet, akaratot, lelkesedést.

A következő évben, 1857-ben Nagygeresdre került Péterfy segédtanítónak Németh Ferenc iskolamester mellé.

Itt kapott először meghatározott összegű fizetést is munkájáért, a teljes ellátás mellett 35 Ft-ot.

Egyik nagyeresdi epizódját Böngérfi József jegyezte fel. Azokat az izgalmas percekét örökítette meg, mikor Németh Ferenc⁴ főtanító távollétében Péterfyre bízta 206 tanítványát.

„...Az oktatás hevében belépett Haubner, az iskolafelügyelő. A fiatal tanító tovább tanít, s a felügyelő néma szemlélő marad. De az oktatás végén, a gyerekek eltávozása után kezét nyújt a lelkes, fiatal tanítónak, s buzdító szavak kíséretében elismerőleg nyilatkozik működéséről. Majd másnap Niemeier művével ajánlódokozza meg... E mű fő gondolata: A néptanítónak alaposan képzett, művelt egyénnek kell lennie...!'⁵

A falu híres lelkésze, Haubner Máté a császári börtönökben raboskodott a szabadságharcban való részvétele miatt. Atyai gondoskodással egyengette az ifjú Péterfy Sándor útját, segítette vizsgáira a felkészülését. Gazdag könyvtárában sok ismeretet szerzett korának tudományos eredményeiről, művészetéről.

Itt érte az a nagy érzelmi hatás, mely *egész életének vezérfonalát jelentette; a reformkor és a 48-as eszmék tisztelete, követése.*

A nagyeresdi segédtanítóság csak rövid állomást jelentett, s valószínű megélhetési gondok miatt szakadt meg. Szüleit kellett volna segítenie, de fizetéséből erre nem jutott.

1858 nyarán Haubner lelkész tanító úr ajánlására Rupprecht Henrik tábornok gyermekeit tanította Győrben, végre jó fizetéssel. De három hónap sem múlt el, és a katonatiszt édesapának el kellett foglalnia új állomáshelyét, Lengyelországban, s ide Péterfy nem követhette a családot.

Ezután rövid ideig újra családi-nevelői állást vállalt, Nagy János gyermekeit nevelte Répceszemerén. Itt először rendes tanítói állásra pályázott, de tanítói oklevél híján nem alkalmazták.

Tizennyolc éves. Újra diák a Soproni Evangélikus Tanítóképzőben, az 1859-60-as tanévben. Ennek az országos hírű intézménynek felvételi naplójában személyi adatait olvashatjuk:

„Szám: 8

A felvétel napja, esztendeje: október 1., 1859.

Név: Péterfy Sándor.

Vallás: ágostai evangélikus.

Születési helye és esztendeje: Nemescsó, Vas megye, 1841.

Atyja, annak polgári állása, lakhelye: Péterfy József földművelő, Nemescsóban.

Jegyzetek: „bennlakó segéd”.

Képességi bizonyítványa és előzetes pedagógiai tevékenysége alapján Pálffy József igazgató rendkívüli növendékként vette fel. Ez azt jelentette, hogy tanulmányait rögtön az utolsó évfolyamon kezdhette meg.⁶

A „bennlakó segéd” kifejezés pedig arra utal, hogy az igazgató megbízta őt az internátusban lakó tanulók felügyeletével. Így aztán szállásért nem kellett fizetnie, és étkezést is ingyen kapott az intézetben. A teljes évi tandíj ekkor 96 korona volt, ilyen összeget képtelen lett volna taníttatására áldozni a Péterfy család. Ezért volt olyan fontos az ingyenes ellátás, ruházat, amelyet az iskola biztosított számára. Tanítványokat is szereztek a líceum növendékei köréből az intézet jómódú támogatói.

A képzőben neveléstudományi és zenei tárgyakat is kellett tanulnia, és hamarosan rábízták az első osztályt előkészítő ún. praeparandiai tanfolyam néhány tárgyának oktatását, valamint az iskolai könyvtár vezetését. Ettől kezdve itt, a könyvek között érezte igazán otthon magát. Olvasott és tanult éjjel-nappal. Az iskola igazgatója több alkalommal éjjél körül küldte nyugovóra a könyvtárból.

„Most kell majd csak igazán éreznem, hogy alig tudok valamicskével többet tanítványaimnál. Uram Isten! Hát nekem az a végzetem, ami a templomépítő zsidó népé volt a fogság után, akik egyik kezüket a vakoló kanálon, a másikat a védő fegyveren tartották, hogy felépíthessék ellenségeik között a templomaikat. Örökösen tanulnom kell tehát, hogy a tanítói kötelességemnek eleget tehessek...”⁷⁷

A soproni tanítóképzőben töltött diákévekre mindig szeretettel emlékezett évtizedek múlva, idős korában is. Ismert tanító kollégáival, Falvai Antallal és Luttenberger Ágosttal együtt a szeretett soproni Alma Máter iránti hálaérzettől vezetve felhívást intézett az iskola volt növendékeihez a milleneumi alap létrehozása érdekében:

„...Szándékunk oly alapot teremteni, mely a soproni evangélikus tanítóképző intézet javára tételnek le, s évről-évre történő gyűjtésekkel folyton gyarapítva, kamatai által ugyanazon célt szolgálná, mint az intézet többi vagyona, — nevezetesen egyrészt az intézet fenntartását, másrészt a szegényebb sorsú növendékek segítését, s a kitűnő szorgalmúak megjutalmazását...”⁷⁸

A soproni tanév egyik érdekes és tanulságos „kiruccanása” volt a győri helyettesítő tanári munka. Ez a gyakorlat megszokott e korban, hiszen az ország iskolái nevelőhiánnyal küszködtek. Itt, Győrben szerezte meg 1860-ban képezdei tanítói oklevelét, kitűnő eredménnyel. De visszavágyott a soproni képzőbe, lemondott a magasabb jövedelemről, s az 1860—61-es tanévben újra Sopronban tanult tovább.

Az 1860—61-es tanév végre folyamatos, nyugodt munkában telt el Sopronban. Itt találkozott újra atyai jóbarátjával, Bruck Henrikkel, aki ebben a tanévben kapott zenetanári kinevezést az iskolába, valamint Bakó Sámuellel, aki ösztöndíjasként a szászországi waldenburgi tanítóképzőben végezte tanulmányait, s hazatérve ugyancsak itt kapott segédtanári állást. Mindkettőjük barátsága sokat jelentett Péterfy számára; tanult tőlük s bővült látóköre.

EGY TANULSÁGOS, ÉLMÉNYDÚS TANÉV NAGYKANIZSÁN (1861—62)

Péterfy Sándor hús esztendő. Tanítói, majd tanári oklevelén alig száradt meg a tinta. Meghívás érkezik a soproni igazgató címére Nagykanizsáról, mivel „... az itteni evangélikus hitközség iskolaszervezési gondokkal küzd, s egy tanítóra lenne szüksége...” Fialat lelkésztanítót kértek tehát, akinek 300 Ft fizetést, tüzfát és ingyenes lakást ajánlottak fel.

Hogy miért éppen Péterfyre esett Pálffy József igazgató választása? Talán az eddig megtett életútja adja meg erre a választ.

„A Nemescsótól Sopronig megtett út a pedagógus pályára való felkészülés időszakának tekinthető Péterfy életében. Rögös, kanyargós életút volt ez, amely a munka sűrűjébe, a felnőttek világába gyerekekkel belesodródott ifjút végül is a tudás fegyverével, a legnemesebb emberi tulajdonságokkal vértette fel. Korán megláttatta vele a néptanítói pálya magasztos feladatait, ugyanakkor a közművelődésünk döbbenetes elmaradottságát, sivárságát is. Ezek a felismerések készítették arra, hogy a pedagógus hivatásában a közösségért végzett önzetlen munkában keresse a kulturális nyomorból kivezető utat, s ennek nélkülözhetetlen velejáróságaként tekintette a pedagógus munkájának társadalmi elismerését, helyzetük gyökeres megjavításának sürgetését.”⁹

Ha gyorsfénykép-sorozat készülhetett volna az 1860-as évek Kanizsájáról, a képek a következőket ábrázolhatnák:

Épülnek az utcások, melyek az észak—déli irányú hosszú utcákat kötik össze: Szemere utca, Kisfaludy utca, Zrínyi Miklós utca, Arany János utca ...

Kora hajnalban indulnak a társzekerek búzával, kukoricával és egyéb terménnyel megrakva, Zágráb, Trieszt, Sopron, Győr és Laibach felé.

Háromszázhetven kisparos kínálja árúját, szolgáltatásait. A mai Fő utcán, az Erzsébet téren végig az utcásokon, minden nap nagy vásár..., s nagy a tömeg.

A Fekete Sas gyógyszerárban is nagy a forgalom, hiszen az elmúlt években járványok pusztítottak erre felé.

Kora reggel indulnak a postakocsik, lovasfutárok és gyalogküldöncök a mai Centrál helyén álló városközponti kis sarokházból, az akkori postaépületből.

Már működik (8-10 év óta) a város első nyomdája, Makbreiter és Ollop név alatt, valamint Wajdits gyorssajtója. Ő már gazdag könyvtárat is működtet ezekben az években, 675 kötetel.

Nagykanizsa az 1880-as években. Deák Ferenc tér

Nagykanizsa az 1880-as években. Erzsébet királyné tér

Nagykanizsa az 1880-as években. A régi főgimnázium

Nagykanizsa az 1880-as években. Igazságügyi palota

A Zöldfa Vendégházban Balog Alajos színházigazgató társulata 1861 tavaszán mutatta be az első operettet; Offenbach: Eljegyzés lámpafénynél című művét nagy sikerrel.

Ezekben az években a város nagy lépésekkel haladt az iskolafejlesztés útján:

- Iskolakötelesek száma: 800 fő körül.
- 4 főelemi, 3 elemi osztályban, 2 nagykanizsai és 1 kiskanizsai iskolában folyt az elemi iskolákban a tanítás.
- 11 tanító oktatott = 7 tanító + 2 tanítónő és 2 altanító („mesterinas”) a városban.
- A legrégebbi oktatási intézmény, Zala megye büszkesége, a Kegyesrendi Piarista Gimnázium már közel 100 éve működik egyre nagyobb létszámmal és hatásfokkal.
- 1857-ben nyitotta meg kapuit a Kereskedelmi Iskola 120 tanulóval. Pár év alatt országos hírű intézménnyé nőtte ki magát. Más megyékből és a határokon túlról is jelentkeznek ebbe az iskolába. (Barbarits Lajos Nagykanizsa c. monográfiája alapján, 1929.)

Az új evangélikus elemi iskola első emlékei az 1840-es évekből kelteztek.

1845. július 19-én a gyülekezet megalakulásakor Bertl Károly szepetneki lelkész felajánlotta, ha találnak megfelelő helyet az istentisztelet meg tartására, ő több-

A volt Evangélikus Elemi Iskola, Nagykanizsa, Zrinyi Miklós u. 56.

A volt Evangélikus Elemi Iskola az udvar felől

ször bejön a hívőkhöz. A jelenlévők nyomban 437 forintot adtak össze a templom és az iskola felépítésére.

1846-ban a Gábor (ma Batthyány) utcában telket vásároltak. Az alig 60 fős egyházközösség sajnos nem tudta valóra váltani terveit. A szabadságharc eseményei, az osztrák elnyomás évei után újra felvették a munka fonalát, 1854-ben megkezdődött az építkezés.

A szepetneki lelkész minden szerdán bejött Kanizsára, vallásórákat tartott, és évenként négy istentiszteletet. A gyerekekkel Varga János uradalmi tisztartó kis szobájában Wéber Samu, Zay László országos híró újságíró dédapja foglalkozott. Az 1850-es, 60-as években a gyülekezet szerkezetiileg Szepetnekhez tartozott.

Az 1857-es év öröndetes fordulatot hozott az egyházközség életében. Árverésen megvették Koch Gottlieb asztalosmester házáat, a mai Zrínyi Miklós u. 56. alatti épületet, s az udvarában lévő asztalosműhelyt iskolai tanteremmé és szolgálati lakássá alakították át.

Ezek az események előzték meg Pálffy József soproni igazgató döntését; a kanizsaiak kérését teljesítette, és az intézet eminens tanulóját Péterfy Sándort választotta erre a felelősségteljes feladatra. Ő volt tehát a helyi evangélikus gyülekezet első kinevezett tanítója.

Az első tanítási órát 1861. szeptember 16-án tartotta. Azért pár nappal később, mint a többi iskolában, mert valószínű, hogy a tanterem berendezése és egyéb

iskolaszervezési ügyek késleltették a tanév pontos megkezdését. Ennek a napnak a jelentőségét az általa vezetett jegyzőkönyvbe rögzítette:

„Az Atyának, Fiúnak és Szent Lélek Istennek nevében kezdem meg ezen iskolai jegyzőkönyvet, melybe először azon örvendetes eseményt írhatom, miszerint ma 16-dik szeptember 1861. évben tartott fiókegyházunkban rendes 3 osztályú elemi iskolánkban, általam, mint a fiók gyülekezet ez évben meghívott rendes tanítója által. Az első ág. evangélikus iskolai tanításon megjelent 4 (!) növendék számára. Isten áldása legyen munkánkon.”

1861. november 1-jén — a reformáció ünnepi istentiszteletén — Wéber Samu lelkész az iskolahelyiséget imaházzá avatta, és így egy helyiségbe került az evangélikus népművelés és szervezettebbé vált a hitélet.

A jegyzőkönyv 1. oldalán szeptember 17-ei keltezéssel az általa előkészített órarend olvasható, ~~melyet Péterfy Szabolcs szerint:~~ „...”, hogy a nevelés ügye hiányt ne szenvedjen, a soproni tanítóképezde által kiadott utasítás nyomán készítettem.”.

Hétfőn és csütörtökön:

Délelőtt:	1. óra	Írás ✓	1. óra
	2. óra	Káté Olvasás ✓	2. óra Írás ✓
	3. óra	Csendes foglalkozás	3. óra

Szerdán és szombaton:

Délelőtt:	1. óra		1. óra
	2. óra	Egyháztörténet ✓	2. óra Honismeret ✓
	3. óra	vagy evangélium ✓	3. óra

Hétfőn és csütörtökön:

Délután:	1. óra	Olvasás ✓	1. óra Számтан és
	2. óra	Német ✓	2. óra Természet-
	3. óra	nyelv ✓	3. óra tudományok

Kedden és pénteken:

Délután:	1. óra	Olvasás ✓	1. óra
	2. óra	Magyar ✓	2. óra Számтан
	3. óra	nyelvtan ✓	3. óra

Egy iskola belső rendjéről, szellemiségéről, munkájáról több mint 140 év távából nehéz pontos képet kapnunk. A vallató emlékezet pedig nagyon szeretné, ha felidézhetnénk az akkori hangulatot; amelyre csak következtetni tudunk különböző életrajzi adatokból, közvetett írásos forrásokból. Sajnos elbeszélésekből, riportokból nem, mert a zalai sajtó 1-2 évvel később indult, (Zala—Somogyi Közönség, 1862 ?) ekkor már Péterfy Sándor Győrben tartózkodott.

Melyek mégis azok a források, melyekből a kanizsai evangélikus elemi iskola belső életére következtetni tudunk?

1. A protestáns papok a *pietizmus erkölcsi tanítása* szerint nevelték a rájuk bízott gyermekeket. Ez a tan „Németországban a XVIII. sz. végén keletkezett protestáns vallási irányzat az evangélikus egyházon belül, mely az eluralkodott dogmatizmussal és a hitvitákkal szemben a vallási elmélyülésre és a jámbor életre helyezte a hangsúlyt” (Larousse 3. kötet 317. oldal).

Jelenti még ez a latin szó; az érzelmes, helyes vallásosságot, a megértést, a szeretet elsődrendűségét a nevelésben.

2. Amit Péterfy Sándor szülőfalujában, Nemescsó iskolájában kapott, arról Bánó Ádám monográfiájában olvashatunk:

A második tanítói állást, melyet a XVIII. sz. közepén hirdettek meg a következő szabályzatokhoz, követelményekhez kötöttek:

Először = Azért minden nap, mihelyt a tanításra rendeltetett óra mögött, minden mulatás nélkül az iskolába bemenvén egy, avagy fél órácskáig *imádsággal* a munkához serényen kezdvén, amint tudniillik az idő engedi, ezen gyenge ifjúsággal Luther Márton (kis) katekizmusá szerint katekizáljon, és az apró szent imádságokat vétek megtanultatni, és könyv nélkül felmondani minden szerénységgel igyekezzék.

Másodszor = A ^{tanuló} tanuló a kisgyermekeket a betűk megismerésére, silabizálására, olvasására — csendesesen és szép halkán — minden verés, kiáltozás, minden ocsmány szó nélkül vezesse.

...Negyedszer = Mivel pedig Ő kegyelmére több szem fog nézni, óvja magát minden botránkozató cselekedetektől, ocsmány beszédétől, részegeskedéstől, rossz társaságtól, egyszóval mindattól, amely gonosz; ellenben a józanságban, a mértékletes életben, isteni félelemben nemcsak az iskolában, hanem az iskolán kívül is jó példát mutasson.

A falu vezetői („patrónus uramék”), a jobb módú nemesség tagjai közül kerültek ki, s többségük nagy gondot fordított az iskolára. Vigyáztak arra is, hogy a tanító fölött senki se hatalmaskodjék, hanem megbeszéléssel, egymás meggyőzésével s ne hatalmi szóval rendezzék a vitás ügyeket.

Nevelési irányelvek, melyek Péterfy Sándor kisiskolás éveiben még éltek és hatottak:

- Legfőbb tantárgy a hittan katekizmus, mely imádságok, jelentős mondások, zsolttár, ének-versek olvasásából, értelmezéséből és betanítását foglalta magába.
- A vallásos nevelés mellett nagy gondot fordítottak a hazafias nevelésre.
- A gyerekek „sétáltatása”, különböző célú tanulmányi kirándulások elősegítik a természet megismerését. A fák, virágok, füvek nevére így könnyen meg lehet tanítani őket.
- A keresztyén tudományt magyar nyelven adják a tanulóknak, s magyar nyelvű könyvből olvastassanak.

— vesszőt, mint fegyelmezési eszközt nem lehet megvonni a gyerektől, de jobb, ha a szülők fenítik a gyereket s nem a tanító.

Kedves diákvárosaira, Kőszegre és Sopronra egész életében megbecsüléssel, szeretettel emlékezik. Nemcsak azért, mert őt, a jobbágyfiút befogadták, hanem elsősorban azért, mert otthont nyújtottak számára és biztonságot.

Kiváló pedagógusokkal, példamutató emberekkel találkozott.

Nemescsóban „mesterinasnak” állt Bruck Henrik és Zéberer Ágoston tanító-lelkész urak mellett, kiktől tanítói pályájára tudásszomjat és lelkesedést kapott.

Kőszegen Turcsányi Lajos professzor könyvtárában búvárkodhatott.

Nagygeresden Haubner Máté iskolafelügyelő az 1848-as forradalom résztvevője, a szabadságharc katonája, ki a császári börtönökben raboskodott, a szabadság szeretetét oltotta az ifjú tanítóba.

Győrben több családnál nevelősködött, itt türelemre, megértésre és nem kevés önmegtartóztatásra volt szükség.

Sopronban kemény munkával, tanulással töltött évek után szerzi meg képezdeitanári oklevelét, az iskola eminens tanulójaként.

Íme az út — újra összefoglalva — Kanizsáig, mely küzdelemmel van kikövezzve, de a nevelői pályára tudatosan készülő ifjú mindenhol hasznos tapasztalatokat gyűjt.

Szellemiségét, világról alkotott képét, sugallja az önállóan összeállított órarend is.

Az általa vezetett illetve kiegészített iskolai jegyzőkönyv minden olyan eseményre kitért, mely az iskola életében fontos volt, a gyermekek nevelését érintette. Kronológikusan, nagyon tárgyyszerűen, tömören fogalmazott, véleményét ritkán hangoztatta, de a hivatalos írás száraz stílusán át-átsugárzik írójának érzelmi állapota. Örömeit, meglegedését gyakran kifejezte.

Most egy időre a dokumentumokat, a tárgyi emlékeket tegyük félre, s kalandozzunk el a képzelet birodalmába! A kis tanulói közösség (15—34-es létszámú) belső életéről is ejtsünk még néhány szót. És ez a legnehezebb feladat! Képzeletünk az egekig szárnyalhat elrugaszkodva a valóságtól, ha nincsenek fogódzóink, biztos pontjaink. Az egyén és közösség életét első sorban annak vezetője szervezi, irányítja. Az ő egyéni ráhatása meghatározó, jellemformáló erő, ugyanakkor a közösségi szokások, magatartásformák kialakításában is döntő szerepe van. Péterfy Sándor a kanizsai evangélikus elemi iskola tanítója 1861-ben felelős szerepet vállalt, amikor az egyházközség meghívását elfogadta. A hivek, a vallási közösség vezetői legféléttettebb kincsüket, gyerekeiket bízták rá. A meghívó levélben nem támasztanak követelményeket, de ami elvárható: becsületes, szorgalmas, Isten hívő, vallásos férfi legyen, ki példamutatóként állhat a gyermekek elé.

Milyen lehet hát ez az iskola, a közösség, ahol Péterfy pedagógiai pályáját — kinevezett tanítóként — elkezdte?

A környezet meghitt, barátságos. Kis kert díszlett a világos nagyablakú tanterem előtt. Az udvaron jutott egy kis hely mozgásra, játékra is. A tanterem mellett a tanítói lakás szerény hajlékot nyújtott. A város központjához közel, mégis csendes, nyugodt helyen folyt a tanítás. A kocsik zörgése, az utca zaja alig hallatszott be a tanterembe.

Péterfy Sándor a szülői házból hozta magával a szorgalmat, a mindennapi munka örömét. Ezt látta földművelő apjától, szorgalmas anyjától, testvéreitől. A nagy létszámú család munkamegosztása bizonyára nagy hatással volt rá.

A gyermekek szeretete az a biztos támasz, melyen nevelői munkája, később pedagógiai-szakírói, tankönyvírói tevékenysége nyugodott. Érzéseit tettekkel bizonyította, és tevékenységével kivívta a városban tekintélyét. A pontosság, rendszeret és a tárgyi tudás kapott elismerést abban az iskolalátogatási jegyzőkönyvben, amely 1862 májusában készült.

Pótlólag kerültek be a szepetneki jegyzőkönyvből az iskola megnyitását megelőző hónapok eseményei:

Június 6-án Faiszon esperességi gyűlést tartottak. Itt vetődött fel először a gondolat, hogy a szepetneki gyülekezettől elválva a kanizsai gyülekezet önálló lehessen. Megállapították, hogy szükség van egy olyan személyre, aki a gyermekek tanításával foglalkozik.

Többen javasolták, hogy létesíteni kellene egy központi esperesi könyvtárat. Mivel a kerület földrajzi központja Iharosberény, ezért tágas iskolateremben találták megfelelőnek a könyvtár működését. Úgy határoztak, hogy a mindenkori iharosberényi tanító legyen a vezetője, a falu lelkésze pedig a felügyelője.

A tanítók pedig kötelesek 1 forinttal az esperesi könyvtár felállításához hozzájárulni, az előjáróság tagjai pedig 2 forinttal. A felügyelő úr (Pongrácz Ferenc) 10 Ft-ot ajánlott fel e nemes célra.

Iskolai vonatkozású esemény még a Jegyzőkönyv 25. pontjában található:

„Bemutattatt a gyűlésnek Ns. Pálffy József Igazgató Úrnak a Néptanulók számára kiadott utasítása, valamint a Népiskolák számára készített leckerrendszer, melynek alkalmazását olyan feltétel alatt fogadtattott el, hogy a körlelkész Urak átvizsgálván, ha találának benne változtatni valót, azt belátásuk szerint megtéve, a leckerrendszert még az idén közöltessék...”

A következő bejegyzés már az iskolai félévi vizsgáról szól. Mielőtt az események menetét a Jegyzőkönyv alapján tovább sorolnánk, szólnunk kell az Osztálynaplóban beírt tanulókról.

A névsorban az első beiratkozók már szeptember hónapban: 1. Varga Jenő, 2. Varga Pál, 3. Pránger Lina, 4. Pránger Anna. A legtöbb tanuló november hónapban iratkozott be, amire az otthoni mezőgazdaságban végzett segítő munkák befejeződtek.

Ata 18. 6/83. oskolai evben tanodianskat delegato. noivandikok noiv.

Lehrer	Név	Levelesek idője	deje	Val. helye kés. helye	Levelesek idője	Levelesek idője	Levelesek idője
1.	Varga Jenő			1881 Szeged			
2.	Varga Pál			" "			
3.	Frangor Lina			" "			
4.	Frangor Anna			" "			
5.	Köck Laura			1881 Szeged			
6.	Köck Emma			" "			
7.	Szappor Katalin			1881 Szeged			
8.	Szappor Anna			" "			
9.	Szappor Anna			" "			
10.	Trosinaky Gyula			1881 Szeged			
11.	Müller Károly			" "			
12.	Kott Károly			1881 Szeged			
13.	Kott Wilma			" "			
14.	Seiler Lendona			15. Okt.			
15.	Seiler Mathilda			15. Okt.			
16.	Wagner Lendona			21. Okt.			
17.	Fischer Lendona			21. Okt.			
18.	Petrovsky Béla 1852.	Hannisa	18. Okt.	28. Okt.	Petrovsky Béla 1852.		
19.	Gönczy Lendona 1853	Hannisa	18. Okt.	29. Okt.	Gönczy Lendona 1853		
20.	Kocsányi Adolf 1852.	Kala gung	18. Okt.	4. Nov.	Kocsányi Adolf 1852.		
21.	Trosinaky Béla	"	4. Nov.				
22.	Pauer Gyula 1854.	Hannisa	4. Nov.	4. Nov.	Pauer Gyula 1854.		
23.	Pauer Edc 1856.	Hannisa	4. Nov.	4. Nov.	Pauer Edc 1856.		
24.	Abraham Triger 1852.	Hannisa	5. Nov.	5. Nov.	Abraham Triger 1852.		
25.	Hermina Thelma 1856.	"					

A nagy-kanisai evang. népiskola névsora a 1862-ig tartó tanévek végén a kálváriai.

		1862-ig tartó tanévek végén a kálváriai.			
		Névsora		Névsora	
4.	Wagner Jenő 9. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Wagner János	2. sz.	
	Abraham János 11. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Abraham János	2. sz.	
	Kovácsy István 8. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Kovácsy Károly	1. sz.	
	Petrovsky Béla 8. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Petrovsky Béla	2. sz.	
5.	Páncs János 7. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Páncs János	1. sz.	
	Wagner István 8. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Wagner János	2. sz.	
	Stiller Béla 7. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Stiller Béla	2. sz.	
	Sony János 6. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Sony János	2. sz.	
	Leitner János 9. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Leitner János	1. sz.	
10.	Wagner János 10. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Wagner János	3. sz.	
	Kovácsy Károly 6. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Kovácsy Károly	2. sz.	
	Stiller Béla 6. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Stiller Béla	2. sz.	
	Páncs János 6. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Páncs János	2. sz.	
15.	Páncs János 6. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Páncs János	1. sz.	
	Petrovsky Béla 6. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Petrovsky Béla	2. sz.	
	Ubenberger László 6. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Ubenberger László	2. sz.	
	Leitner János 6. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Leitner János	2. sz.	
20.	Lappert János 11. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Lappert János	1. sz.	
	Lappert János 10. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Lappert János	1. sz.	
	Pronger János 11. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Pronger János	1. sz.	
	Koch János 8. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Koch János	1. sz.	
	Leitner János 8. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Leitner János	1. sz.	
25.	Sony János 8. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Sony János	1. sz.	
	Pronger János 7. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Pronger János	1. sz.	
	Leitner János 7. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Leitner János	1. sz.	
	Pronger János 7. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Pronger János	1. sz.	
30.	Lappert János 6. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Lappert János	1. sz.	
	Leitner János 7. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Leitner János	1. sz.	
	Koch János 5. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Koch János	1. sz.	
	Kassák János 4. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Kassák János	1. sz.	
	Pronger János 4. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Pronger János	1. sz.	
	Leitner János 4. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	Leitner János	1. sz.	
36.	H. János 18. é.	1861. szept. 16. éj. sz.	H. János	1. sz.	

Pályafelirat

A tanulók névsora 1862-ben

A tanulók többsége kanizsai születésű, egyetlen távolabbi — zalaegerszegi tanulótt jegyzett fel. A családnevek összehasonlító vizsgálata alapján valószínű, hogy a két Szeiler-kislány és Ábrahám Frigyes szepetnekiek voltak. Egy bécsi, németajkú kislány; Hermine Kirchner is járt ide. Valószínű a sörgyári építkezések idején költöztek Kanizsára szüleivel.

Külön kerültek bejegyzésre a lányok: 16 fő és külön a fiúk 19 fő. Legtöbben evangélikusok, de katolikus, református és izraelita tanulók is beiratkoztak. Aneszi Helén görög katolikus vallású volt.

Érdekes még megjegyeznünk, hogy a derék asztalosmester, Koch Gottlieb, kinek a műhelyét tanteremmé alakították át, ide járatta két gyermekét, Emmát és Laurát.

1862. február 6-án keltezett a Jegyzőkönyv következő bejegyzése: Tisztelendő Wéber Sámuel, mint iskolai felügyelő és Péterfy Sándor tanító közötti értekezés folytán elhatározottak, hogy a N.kanizsai ág. evangélikus népiskolában, mint minden más városi tanodában félévi vizsga tartassék.

Ezután a feljegyzés február 6-át említi a vizsga időpontjául, majd már múlt időben a vizsga sikeres megtartásáról szól Pongrácz Ferenc esperes úr és a gyülekezet több tagja jelenlétében. A vizsga tantárgyai voltak: vallástan, olvasás, írás, számvetés, történet, természetrajz és ének.

A 8. oldalon a Jegyzőkönyv a tanévben előforduló fontosabb történéseket tartalmazza:

Hegedüs uradalmi ügyész úrtól csinosan lekötött bibliát kapott ajándékba az iskola könyvtára.

Március 6-án látogatott az iskolába a Somogyi Esperesség körlelkésze, NS. Andorka János. A vizsgálatot 10 órától 12 óráig tartották.

Körlevél érkezett a Somogy megyei tanító értekezlet elnökségétől, amely május 21-én, szerdán a Surdon tartandó tanító gyűlésre szóló meghívást tartalmaz. Az értekezlet tárgya: Mit és hogyan kell tanítani népiskoláinkban? A meghívást Szalai Sándor a tanító értekezlet elnöke írta alá. A gyűlésen Péterfy Sándor nagyhatású beszédet mondott, melyben a nevelési és iskolaszervezési kérdésekkel foglalkozott. Az a tény, hogy egy kezdő, fiatal tanítóra bízták e körzeti székhelyen az előadás megtartását, feltétlen bizalmat, megbecsülést jelentett előljárói részéről.

A jegyzőkönyv melyet az esperesi iskolalátogatásról idézünk elismerést bizonyít, tiszteletet ébreszt:

Budapest, 1964. május 4

Evangélikus Országos Levéltár.

A Somogyi Evangélikus Egyházmegye levéltára.

1. raktári csomó.

Esperesi jegyzőkönyv az 1862dik évben Iháros-Berényben tartott egyházi gyűlésről.

A Külső Somogyi Evangélikus Esperesség 1862. aug. 4-én Ihárosberényben tartott közgyűlésen jelen volt ... Péterfy Sándor kanizsai tanító.

A jegyzőkönyv 7. pontjához mellékelve Andorka János és Szalay Sándor körlelkészek /= iskolalátogatók/ jelentése. E jelentés 6. pontja:

„6. Iháros Berényből Nagy Kanizsára vezetett utunk, hol e zsenge veteményes kertjében egyházmegyénknek, mellynek tanítója Péterfy Sándor, 37 gyermeket találva, különbféle vallásfelekezetűekből; az előadott tantárgyakból megvizsgálva, megkelle győződve lennünk, hogy olly fiatal egyéniség vezetésére bízott ezen kis hajó kormányzása, a ki mindent elkövet, hogy helyét betöltse, céljának, rendeltetésének és feladatának mint lehet megfeleljen. Ezen iskolában mind a magyar, mind a német nyelv gyakoroltatik.

Budapest, 1964. május 4.

Evangélikus Országos Levéltár.

A Somogyi Evangélikus Egyházmegye levéltára.

1. raktári csomó.

Esperesi jegyzőkönyv az 1862dik évben Iháros-Berényben tartott egyházi gyűlésről.

A Külső Somogyi Evangélikus Esperesség 1862. aug. 4-én Ihárosberényben tartott közgyűlésén jelen volt ... Péterfy Sándor kanizsai tanító.

A jkv 7. pontjához mellékelve Andorka János és Szalay Sándor körlelkészek /= iskolalátogatók/ jelentése. E jelentés 6. pontja:

„6. Iháros Berényből Nagy Kanizsára vezetett utunk, hol e zsenge veteményes kertjében egyházmegyénknek, mellynek tanítója Péterfy Sándor, 37 gyermeket találva, különbféle vallásfelekezetűekből; az előadott tantárgyakból megvizsgálva, megkelle győződve lennünk, hogy olly fiatal egyéniség vezetésére bízott ezen kis hajó kormányzása, a ki mindent elkövet, hogy helyét betöltse, céljának, rendeltetésének és feladatának mint lehet megfeleljen. Ezen iskolában mind a magyar, mind a német nyelv gyakoroltatik. Előadott tárgyak:

Kis Káté: mind a hat rész. Nagy Káté 2dk rész. Bibliatörténetből: Ó és Újtest. történetek. Tejmészetrájs: Az állatokról. Történelem: Magyarország története a vezérek alatt. Számtan: 4 nemből. Mindenből észszel és értelemmel feleltek. Látszik, hogy tanítójuk nem csak felad., hanem magyaráz, hogy nem csak maga, hanem tanítványai is szorgalmasok és munkások. Különösen a Káté és Számtan, mint látszik, ügyes tapintattal a hasznos sikerrel lett elő adva. Olvasás, írás, imádság: mindenikre kellő gond és figyelem fordítatik, a mi szemmel látható azon szép előhaladás következtében, melyet a tanoncok közül mindegyik tanusított. A fegyelem, rend, tisztaság nem sok kívánni valót hágy maga után. Az iskola szép, tágas, világos, ellátva a szükséges tanszerekkel.“

A körlelkészek jelentésének bevezetése szeínt a látogatás a nagykanizsai iskolában 1862 márciusban történt.

Esperesi jegyzőkönyv Péterfy Sándor nagykanizsai tanító munkájáról

Előadott tárgyak: Kis Káté: mind a hat rész. Nagy Káté 2dk rész. Bibliatörténetből: Ó és Ujtest. történetek. Természetrajz: Az állatokról. Történelem: Magyarország története a vezérek alatt. Számtan: 4 nemből.

Mindenből ésszel és értelemmel feleltek. Látszik, hogy tanítójuk nem csak felád, hanem magyaráz, hogy nem csak maga, hanem tanítványai is szorgalmasok és munkások. Különösen a Káté és Számtan, mint látszik, ügyes tapintattal s hasznos sikerrel lett elő adva. Olvasás, írás, imádság: mindenkire kellő gond és figyelem fordítatik, a mi szemmel látható azon szép előhaladás következtében, melyet a tanoncok közül mindegyik tanusított.

A fegyelem, rend, tisztaság nem sok kívánni valót hágy maga után. Az iskola szép, tágas, világos, ellátva a szükséges tanszerekkel.”

A körlelkészek jelentésének bevezetése szerint a látogatás a nagykanizsai iskolában, 1862 márciusában történt.

Ezután a jegyzőkönyvben a 9—10. oldalon a tanulók névsora olvasható, 26 beírt tanulóval, legnépesebb az I. osztály 13 fővel. A tanulók neveiről már az előzőekben szót ejtettünk. Tanulmányi előmenetelük legtöbbszörnek jó, 3 kitűnő és 1 példás eredményt ért el.

Péterfy Sándor tanítói szolgálata Nagykanizsán a következő jegyzőkönyvi bejegyzéssel zárul (8. oldalon).

Az 1861—62. évi vizsgáját a nagykanizsai növendéksereg T. Wéber Sámuel evangélikus lelkész és az iskolai felügyelő beleegyezésének következtében f. é. június 18-án oskolai felügyelőnk gyülekezetünk nem különben több városi és falusi ügyünket pártoló tiszteletteljes vendégsereg jelenlétében megtartván, az oskolai szünidő folyó év augusztus 1-ig tartandónak rendeltetett.

Nagykanizsa, aug. 18-án 1862.

Péterfy Sándor
ev. nép tanító

A Jegyzőkönyv Péterfyről még két alkalommal szól:

A tanító gyülekezet elfogadta Péterfy Sándor lemondását és Györbe való áthelyezését, valamint utódjául, Pálffy József soproni igazgató javaslatára, Kapy Rezsőt nevezte ki.

Péterfy Sándor úr az iskolai könyvtár javára Blázy Lajos: A Protestáns Újszínati törvények című könyvét ajándékozta 1862. december 21-én. (már Györből küldte!)

Péterfy Sándor iskolája a lelkes és színvonalas nevelőmunka eredményeképp vonzó hatást gyakorolt környezetére. Újra említjük példának a tanulólétszám alakulását:

- 1801 . - szeptember: 4 tanuló
1801 . - november: 25 tanuló
1862 - júniusi vizsgán 34 tanuló jelent meg.

Az iskola jó légköre, nyitottsága, a türelem és szeretet, amellyel ő körülvette a gyerekeket már itt az első állomáshelyén bizonyította azt az igazságot, melyet többször elmondott különböző alkalmakkor:

Az iskolának a lelke a tanító. Az ő képzettségétől, buzgalmától függ minden. A jó tanító teszi a jó iskolát.

Tanítványai évtizedek múlva is tisztelettel és szeretettel emlékeztek Péterfy Sándorra, kedves tanítójukra. Ő is szívesen gondolt vissza első szárnypróbálgatásaira a „szellemiekben és anyagiakban gazdag város”-ra, Nagykanizsára.

Péterfy Sándor utódja Kapy Rezső tanító volt, aki hozzá hasonlóan Sopronból került Nagykanizsára. Munkáját — a Jegyzőkönyv tanúsága szerint — 1862. június 18-án, azon a napon kezdte, amikor Péterfy a Naplót lezárta.

Az evangélikus iskola városunkban 1884-ig működött, ekkor kezdődött a Csengery utcában a templom építése. Az iskola megszűnésének okairól Főnyad Pál evangélikus lelkész feljegyzéseiből következtethetünk.

Az 1870-es évekre teljesült a gyülekezet régi vágya; minden vasárnap istentisztelet, köznapokon rendszeres iskolai oktatás volt az iskolában. Az istentisztelet nyelve magyar és német felváltva. Már az első esperesi látogatás alkalmával azonban a gyülekezet jövőjét nem látták biztosítottak, anyagi okok miatt. A politikai állapotok is bizonytalanok voltak, s a jegyzőkönyv szerint mintha a megfáradás vett volna erőt a lelkeken.

1870 decemberétől Szilvágyi Gyula nemespátrói, esperesi segédlelkész követte. Ki hűségesen helytállt az iskolában és az istentiszteleteken is. Bár anyagi bajok miatt tovább nőtt a gond, s nagyon nehezzé vált a gyülekezet vezetése. A tanulólétszám annak ellenére sem nőtt, hogy a gyülekezet létszáma tíz év alatt közel 180-nal(!) emelkedett, 280 főből állt. 1872-ben Szepetnek kérte önállóságát, hogy válasszák el tőle Nagykanizsát. Bár a szétválasztás elutasítást nyert, a szepetneki gyerekek otthonukban jártak ezután iskolába.

1844-ben — 23 évi működés után — megszűnt a nagykanizsai evangélikus iskola. Tanítót többé nem alkalmaztak, de elhatározták, hogy a vallás és közoktatásügyi minisztertől a helyi állami iskolába egy evangélikus vallású tanítót nevezzenek ki. Így került első kántorként a gyülekezetbe a kanizsai származású Litvay Endre fiatal, jól képzett tanító és kántor.¹⁰

A MAGYAR TANÍTÓSÁG ÉRDEKEINEK VÉDELMEZŐJE, SZÓSZÓLÓJA (1862—1890-es évek)

Péterfy Sándort 1863—1865-ig újból Győrbe hívja az egyházközösség „egyhan-
gulag”. Rendszeresen képzi magát, itt kezdődik pedagógiai-szakírói tevékenysége;
a Győr megyei tanítókör megbízásából, László János tanítótársával együtt sokszo-
rosított folyóiratot szerkesztett Tanodai Közlöny a Veszprém és Győr megyei
ágotai evangélikus népiskolai tanítók körében címmel.

Megnősült, Győr megyéből, Tétről származó Bozsay Juliannát vette feleségül.
A nyugalmas családi életre vágyó Péterfyt azonban hamarosan szörnyű sorscsa-
pások érték. Előbb ifjú feleségét, majd röviddel ezután kisfiát ragadta el a halál. A
családi élet melegét egész életében nővérei próbálták megteremteni a kínzó
emlékeitől néha-néha hozzájuk menekülő tanítónak, Péterfy Sándornak.

Győrből — érthető okokból — minél előbb szabadulni akart.

A tragikus családi események miatt menekült, ezért örömmel fogadta el
1865-ben a pesti evangélikus gyülekezet meghívását az egyik megüresedett
tanítói állása a Deák téri iskolában. Itt 1874-ig tanítóként majd igazgatóként
működött. Vidéki tapasztalatai és az a néhány év, melyet a fővárosban töltött
ráébresztették a magyar tanítóság nyomorúsága, és hogy elnyomottsága
már-már elviselhetetlen. Tenni, cselekedni kell értük, mert a kiegyezés (1867)
utáni évek sem hozták meg az áhított változásokat. Hatalmas energiával fogott
munkához. Erre a budapesti 10-12 évre esik Péterfy Sándor legtermékenyebb
időszaka: egyletszervező, közoktatás politikai, köz- és tankönyvírói tevékeny-
ségének fontos szakasza.

Eötvös József kultuszminiszter nézetei lelkesítették, aki több művében és par-
lamenti felszólalásában hangoztatta, hogy a művelődés, a műveltség fejlesztése
az egész nemzet feladata, és ezt a feladatot a társadalom minden rétegére ki kell
terjeszteni.

Magyarországon a 19. század felében végbemenő gyökeres gazdasági, társa-
dalmi, politikai változások törvényszerűen hatottak a művelődés területeire is. A
polgárosuló állam működése, a fejlettebb mezőgazdasági technika iparosodási
nagyobb mércét állítottak az oktatási különböző intézményei elé.

Bármiféle alaposabb műveltség megszerzésének előfeltétele azonban a kor
következményeinek megfelelni tudó alapfokú oktatás, korszakunkban az elemi
iskola. 1848-ban Eötvös József nagyjelentőségű népiskolai törvénytervezete,
mely a közös iskolákról, tankötelezettségről, az állami felügyeletről rendelkezett,

a felsőház ellenállásán megbukott. Napirendre csak a kiegyezés után, 1868-ban került. Ekkor született a korszakos jelentőségű népiskolai törvény, mely kimondta többek között a tankötelezettséget, az állam, az egyház, a községek magánosok és társulatok iskolaállítási; jogát, illetve kötelezettségét, és intézkedett a felügyeleti rendszertől. A törvény szellemében a magyar elemi iskolai hálózat fejlődésnek indult.

Eötvös József már az 1870-es évről szóló miniszteri jelentésében felsorolja azokat az akadályokat, melyek népoktatás ügyünk akkori gyorsabb fejlődését akadályozták:

1. A létező iskoláknak a tankötelezettséghez mérten elégtelen létszáma és a célszerű iskolaépületeknek nagy hiánya.

2. A képezett tanítók hiánya; mely a fölépítendő új tantermek is csak annyiban használhatók iskolául, amennyiben alkalmas tanítókat állítanak beléjük.

3. Népiskola-törvényeink megvalósulását a megfelelő anyagi erők hiánya akadályozza.

4. Nagy akadály rejlik abban, hogy vallásfelekezeti féltékenységből oly izgatások történnek, melyek a valláság védelmének ürügye alatt a községi népiskolák, illetve maga a népiskolai törvények ellen törnek.

5. Kevés a királyi tanfelügyelő, illetve a községek, megyei hatóságok részéről is közömbösség tapasztalható.

Péterfy Sándor tevékenysége tükrözi mindazokat a küzdelmeket, melyet a kor legjobbjai a művelődés fejlesztéséért vívtak Magyarországon.

„Egyedül ott fejlődhet ki életrevaló, önálló, maradandó és az emberi polgárisodásra való, gyümölcsöző műveltség, hol a művelődés szükségének érzete a nemzet lelkiületében felébredvén, a polgárok minden osztályának vállvetett közreműködése által magából az összes nép életében képződik ki...” Ezek a gondolatok lelkesítik Eötvös Józsefet is. „Ha fennállni, ha a magyar népet azon fokra emelni akarjuk, melyre az múltja után hivatva látszik, részt kell vennünk a békés munkában, melyben Európa népei a civilizációban előbbre törekednek.”¹¹

Péterfy Sándor gyakran kifejezte örömét, hogy Eötvös József kultuszminiszter szándékának megfelelően (1868. évi XXXVIII. törvénycikk) a népiskolákat teszi a népoktatás alapjává, s ezzel párhuzamosan központi feladatként elkezdték a községi iskolák építését, s a meglévők korszerűsítését. De elkeseredését is minden lehető fórumon hangoztatta; amikor a tanítók súlyos életkörülményeiről, szellemi és anyagi emelkedésének hiányáról szólt. Felismerte, hogy a kiegyezés utáni alkotmányos korszak sem javított lényegesen a magyar tanítótság szomorú sorsán.

Elképzeléseit, céljait a Magyar Tanügyben, a Néptanítók Ismerettárában, a Népközelők Lapjában adta közre. Mayer Miksa, a Néptanítók Lapja szer-

kesztő bizottsága nevében így köszönti Péterfyt, a Népművelők Lapja szerkesztőjét:

„Örömmel üdvözljük a Népművelők Lapját új alakjában, mert Péterfy barátunk neve és jelleme teljes kezeséget nyújt az iránt, hogy a szerkesztése alatt álló közlöny buzgalommal és szakértelemmel fogja szolgálni az ügyet...”

A Népművelők Lapjából — melynek három évig: 1871—1874-ig szerkesztője volt — idézünk:

„Tisztelt Pályatársak!

Célunk egyrészt azon általános népművelői műveltség fejlesztése, mely a jelenkor szellemének, a nemzet igényeinek megfelel, másrészt a népművelésünk előmozdítása és ápolása, s a népművelők anyagi és szellemi állásának emelése és eszközlése...

Napjainkban a tények logikája kényszerítette a társadalmat azon igazság felismerésére, hogy a tudás hatalom... Míg sok tudománynak sikerült több-kevesebb népszerűsége szert tennie és magának tekintélyt kivívnia, ez a pedagógiának nem sikerült. Nem a tudományág az oka, hanem ennek képviselői tanítók közül kevesen voltak, kik a pedagógiát és a diákokat komolyan vették volna.

Tanulság: A társadalom nem fogja a tanítónak elé hozni tekintélyét mindaddig, míg a tanító alapos pedagógiai műveltség birtokában valóságos szakember nem lesz. Ha mind tudományának méltó képviselője, annak apostola is leend a világ becsülni fogja a pedagógia tudományát és annak képviselőit is...

A nevelés azon sokoldalú tárgyakra egyike, melyek soha ki nem beszélhetők. A körülmények sokat határoznak, a nevelő személye mindent...

Nem jól fogják fel törvényünk szellemét, kik azt hiszik, hogy feladatuk minden áron községiekké alakítani át az iskolákat. Nem községi, felekezeti, hanem jó iskola a kitűzött cél. A jó tanító teszi főleg a jó iskolát. Feladata a törvényhozásnak, mely jó iskolát akar; a tanító részét, a maga és családja jövőjét is biztosítani...”

Több írásában az 1873. évben tartandó tanítógyűlésről szól, annak fő feladatairól:

„A népet nevelni csak az lehet képes, ki maga is a műveltség magasabb fokán áll, kiben a népművelő nehéz hivatalához meg kívánható szakképzettség nem hiányzik.”

A tanítógyűlés legfontosabb feladatának tartja („legméltóbb tárgya”) a nyugdíj kérdésének megoldását.

Fontosnak tartja a községi élet színtereinek, a tanító egyleteknek alakítását, hatásos működését, a szakadást és a széthúzást élesen elítéli. Egy elkésett miniszteri rendszabályról című írásában örömmel állapítja meg, hogy már szinte minden megyében működik tanító egylet.

De a tanítók képzettsége elszomorítja:

„Beszélünk önképzésről, de könyvet nyomorult fizetésünkből nem vehetünk. Beszélünk segélyezésről, de a vak-vakot hogyan vezethet? Beszélünk fegyelemről, nyugodtságról, de miként lehessen higgadt, ki síró gyerekének kenyeret, beteg hitvestársának gyógyszert nem képes adni...”

Határozott, kemény hangon követeli a tanítók anyagi megbecsülését:

„Legyen a tanítónak mindenütt olyan fizetése, amennyiből állásához mérve szerényen megélhet, s teljesen hivatalának szentelhesse idejét, s kevéskét félre is tehessen a nehezebb (nem szeretem) napokra!...”

Amikor könyvet adunk a gyerekek kezébe, szerinte három fő követelményre kell gondolnunk:

- a) korához illőt;
- b) erkölcsileg megfelelőt (nekivalót), érdekeset;
- c) érthetőt, hogy be is tudjanak számolni belőle.

Az Észrevétel az Észrevételre című cikkében Fazekas Sándor tanítótársával vitázik, kiáll a nyelvtanítás mellett:

„Lehet e helyesírást nyelvtan és annak szabályai nélkül tanítani? Nem. A másoltatással előre léphet a tanuló, de önállóságig sohasem jut el.”

Rövid „helyzetkép” az 1871—72-es tanévről:

A tanköteles gyerekek 47,88%-a látogatta az iskolát 1769-ben ez az arány 56,20%-ra emelkedett 100 év elmúltával.

„Nézzünk az örvendetes tények szeme közé!”:

1. Még mindig nem esik egy községre egy iskola.
2. Az iskolák közül 1785 (!) még mindig felszerelés nélkül küszködik.
3. A tankönyvkiadás igen lassan halad. hiányzik a tantárgyak módszeres vezérkönyve.
4. A tanköteles gyerekek iskolába járása érdekében keveset tett a kormány. Minden más eredmények fakóvát sem érnek, ha nem lesz a törvény azon pontja szigorúan végre hajtva, mely a tankötelezettségre vonatkozik.

Az 1873-as tanev elején című írásából néhány jó tanács:

„A tanítónak tisztában kell lennie a honnan? hová? hogyan? — kérdésekkel. Ismerje meg alaposan tanulóit! A szeretet és a bizalom elnyeréséért ne engedjük a gyengébbeket elugorni, ne kivételezzünk! Adjunk példát a pontosságra is!...”

1873-ban Bécsben világhiállítás rendeztek. Ezt az alkalmat is kihasználja Péterfy arra, hogy felhívja pedagógustársainak figyelmét látóköriük bővítésének fontosságára:

„Bizony nem ártana, hogy minél több néptanító láthatná azt a pontját a földnek, hogy így némileg tisztább fogalmat szerezhetne azon dolgokról is, melyekről,

mint tanítónak fogalmakat kell keltenie a növendékeiben, s amelyekről pedig magának is csak homályos sejtelmek lehetnek...”

A cikk további részében sürgeti a kultuszminisztert, hogy anyagi támogatással tegye lehetővé minél több magyar tanítónak a nagy élményt nyújtó kiállítás megtekintését. Külön szól a kiállítás tanügyet bemutató pavilonjáról. Nem mulasztja el felhívni a figyelmet az iskolai felszerelések fejlesztésének szükségességére és a hiányok pótlására. De örül annak, hogy az óvodai és a gyermekkerti kiállítási magyar anyag felülmúlta a többi nemzetét.

Az iskolai jó fegyelem című írásában összehasonlítást tesz kávéházaink, kocsmáink fényes és kényelmes berendezése valamint az iskolák sivár környezete között:

...Vagy tán, mert a népiskolák a nép számára valók, s azt a nép alsóbb rétegeinek sarja van hivatva látogatni, nem tanácsos azt izléssel bebútorozni, nehogy helyzetével elégedetlenebbé legyen majd, ha felserdül e nemzedék...

A fegyelemtartás egy csinosan, izléssel bútorozott iskolában százszorta könnyebb, mint egy istállóhoz hasonló tanteremben, mert a szegényebb lassú, elhanyagoltabb gyerekek, mintegy ünnepi érzülettel telvén meg a szép helyen, örömmel járnak iskolába s nem érezvén magukat egészen otthoniasan, a megszokott rakoncátlanság belőlük nem tör ki egykönnyen.

Világsemlélet az 1870-es években Széchenyi István életének és műveinek tanulmányozása is formálja, alakítja. Bizakodó jövőképe ragadja meg első sorban, s ezzel kapcsolatban az irányítók, vezetők felelősségét is felveti:

„...Mit ér a szegény állású népnevelő minden erőlködése, ha nincs, aki gyámolítsa! ...A népiskolai hatóságok erélyes és célszerű működésétől függ a népnevelés ügyének teljes felvirágzása: vajon közel van e a kor, melyben a család, a község, az egyház és az állam tetteleg beismerhetik azt, hogy az áldozat, melyet a népnevelés ügyének eddig hoztak csak kegyelemfillér, hogy mind az, amit a jövő nemzedék boldogságáért tehetnek kész veszteség, ha a nép nem emelkedhetik a műveltség azon fokára, amelyen a szomszédos népekkel a versenyt kiállhatja!”

Nincs benne elkeseredés. Péterfy bizik a jövőben, mert a következetes munka végül is elnyeri gyümölcsét:

„A népnevelés munkája nem egy-két kurta év műve, de huzamos, következetes, erélyes működés e téren biztos siker követ... Igyekezzünk mindegyikünk megfelelni magáért, s ha kötelességünk teljesítése mellett sem arathatunk rögtön elismerést, ne veszítsük el bizalmunkat egy jobb jövő iránt!”

Péterfy több írásában, tanulmányában visszatér az 1868-ban törvényben kimondott tankötelezettség kérdésére, s az ezzel kapcsolatos gondokra, nehézségekre. A törvény kimondta, hogy minden szülő leány köteles gyermekét hat éves korától tizenkettedik életévéig iskolába járatni. A szegénységüket kimutató

tanulók tandíjat nem fizetnek. Megszabta a törvény a tantárgyakat is, melyeket a népiskolákban és felsőbb iskolákban (felsőbb népiskolák, polgáriskolák, tanítóképző) oktatnak. A tanítói fizetések minimumát 300 Ft-ban szabta meg „tisztas la-káson és legalább egy negyed holdnyi kerten kívül”...

A törvények pontos betartását Eötvös József fontosnak tartotta, azonban el-entét feszült az akarat és megvalósítás lehetőségei között. A végrehajtás módjait és akadályait elemezve Péterfy Sándor a valóságot kiábrándítónak találta:

- Az iskolaépületek többsége nem alkalmas a tanításra
- Kevés a tanító, alig 18 000 a számuk, holott 24 000-re lenne (minimálisan) szüksége a magyar közoktatásnak
- A gyermekek gyakori távolmaradásának okai: a művelődés iránti közöny, otthoni elfoglaltságok (mezei munkák, gyári napszámok), cipő és ruhahiány, valamint a taneszközök költségei.

A tankötelesek közül nem járt iskolába:

1869-ben 52%,

1872-ben 45%,

1896-ban 21%.

„Ő mégis lobogó hittel tekint a jövőbe, s az első egyetemes tanítógyűlésen elő is terjeszti indítványát: Magyarország néptanítóit országos egyesületbe kívánja tömöríteni.

Két nagy terve kovácsolódott egybe, a tanítók országos, nagy egyesületének létrehozása, valamint az önszegélyeknek megindítása.”

Péterfy javaslatai, melyet 1868. évi népiskolai törvénnyel kapcsolatban fogal-mazott meg:

1. Gondoskodjék a törvényhozás olyan országos tanítói nyugdíj és gyáminté-zetről, amely minden hazai néptanítót kebelébe tud fogadni.
2. Szabja ki a törvény a tanítói nyugdíj összeget a szolgálati évek számának, s a tanítói fizetéseknek méltányos figyelembevételével.
3. A nyugdíjalaphoz nemcsak a tanítók, hanem az iskolafenntartó hatóságok is járuljanak hozzá, mégpedig a tanítói állomásokhoz kötött fizetésekhez meg-felelő arányában.
4. Részesítenek a tanítók özvegye és árvái tisztességes ellátásban.
5. A tanítói nyugdíj és gyámalap kezelését és a nyugdíj összegek megállapítását bízza a törvény olyan hatóságokra, amelyben a tanítók képviselői is helyet foglalhassanak.
6. Részesítenek a tanítók 30 évi szolgálat után olyan nyugdíjösszegben, amely megfelel az általuk utolsó szolgálati évben élvezett tanítói fizetésnek.¹²

„HA MÁSTÓL NEM VÁRHAUNK SEGÍTSÉGET, SEGÍTSÜNK ÖNMAGUNKON!”

Az önszegélyezés gondolatának megalapozásaként: 1870-ben Péterfy Sándor részt vett az osztrák tanítók Bécsben rendezett 19. egyetemes gyűlésén, ahol gazdag tapasztalatokat gyűjtött, sok lelkesítő indíttatást kapott dédelgetett terve, a tanítói önszegélyezési alap életre hívásához. Az osztrák ún. „Pestalozzi-alap”-ban követhető mintát látott egy hasonló intézmény hazai felállításához. Rögtön visszatérte után munkához látott, bár a visszahúzó erőket is észlelte — semmi sem tántorította el céljától. „Az öntudatra még nem ébredt magyar tanítóságot, mint az oldott kévét még gyöngének ítélték ily nagy feladat végrehajtására...” Nála két nagy terv egybefonódik, összekovácsolódik: a tanítók országos egyesületének létrehozása és a tanítói önszegélyezés megindítása. Az első egyetemes tanítógyűlésen (1870-ben) elő is terjeszti indítványát; Magyarország tanítóinak szervezeti egysége és önszegélyezésük érdekében.

„A néptanítók nyugdíjazása, özvegyeik unokáik gyámolítása és ennek módzatai címmel az 1874-évi második egyetemes tanítógyűlésen” című előadásában fejtette ki terveit. Meggyőző indulatokkal, a valóság pontos bemutatásával azt sugallta hallgatóinak, hogy az államnak elfogadható módon gondoskodnia kell a bajba jutottakon, segítséget kell nyújtania számukra.

Újra hosszú hónapok teltek el. Az állam és az egyház illetékesei tovább késlekedtek a cselekvéssel; ekkor Péterfy Sándor már nem bízott tovább az irányítóknak, maga cselekedett. *Meghirdette az Eötvös-alap eszméjét*. Ha másoktól nem várhatunk segítséget, segítsünk önmagunkon ez volt az önszegélyezési program alap gondolata.

Péterfy Sándor egy nemes gesztussal akkor példát mutatni az önszegélyezés megindítása érdekében, a második tanítógyűlés naplójának szerkesztése 200 forint tiszteletdíjban részesült, s ezt az összeget felajánlotta a létesítendő segélyalap javára.

Papp Józsefhez írt levelében 1896. március 12-én így emlékezik vissza tettere:

„Egyszer, sőt mindösszesen szereztem és a tollammal annak előtte 200 Ft-ot. A dolog meglepett, s akkor hirtelen eszembe jutottak a nyugdíjban nem részesülhető agg kortársaim, a tanítóözvegyek és árvák, és hirtelen elhatároztam magamban, hogy a nekem felajánlott 200 forinttal megvetem alapját a magyarországi tanítók Pestalozzi alapjának, az Eötvös-alapnak. Be akartam az ország és annak minden magára hivatott fia előtt bizonyítani, hogy azok, akik a nemzet zömét a népiskolában nevelik, amily szegény, éppen olyan életerős tagjai annak a munkásosztálynak

nak, amely ama nagy alkotmány építése, védelmezése és szépítése körül foglaltoskodik, melynek haza a neve.”

Az általa létrehozott Eötvös-alap alapszabályában a következőket olvashatjuk:

Az Eötvös-alap a magyarországi néptanítók közös, társadalmi úton létesített jótékony célú alapja, melynek fő célja, hogy a szegényebb sorsú magyarországi tanároknak ösztöndíjak által segítséget nyújtson, hogy gyermekeit tudományos vagy általában magasabb szakképzettséget igénylő pályán neveltsék.

A begyűlt összeg évenként két részre osztatik; az egyik fele tőkésítetik később létesítendő nagyobb ösztöndíjak számára, a másik rész háromnegyede évenként az alap tagjai sorába lépett tanítók középtanodába, képezdékbe s felsőbb iskolába járó gyermekei közt ösztöndíjat adatik, a negyedik rész pedig az érdekelt tagok özvegyei és árva gyermekeinek gyászolására fordították.

Alapot hoztak létre:

- tanítói árvaház létesítésére;
- országos csapások által sújtott vidékek segélyezésére;
- a szegényebb sorsú kollégák tagdíjának átvállalására;
- olyan tanítók segítésére, akik a magyar nyelv terjesztése és a pedagógia irodalom fejlesztése terén szereztek érdemeket.

Az alap vezetői, Péterfy Sándorral az élükön sokszor hangoztatták a nyelvi, felekezeti különbség nélküli, pártatlan döntések fontosságát a segélyek odaítélésekor. Mégis gyakran érte vád őket felekezeti elfogultság miatt. Péterfy is írt erről, s visszautasította e vádakot azzal, hogy a segélyben részesülteket, névsorukat, személyi adatokat nyilvánosságra hozták.

Péterfy Sándor legnagyobb tette az Eötvös-alap megszervezése mellett a budapesti Tanítók háza és a kolozsvári Hunyadi-ház felépítése, működésük biztosítása. Mindkettő az Eötvös-alapból nőtt ki, annak természetes hajtásai voltak. A Tanítói Kollégium felállítása legközelebbi célja, hasonlóan a Tanítók Házához (Szent király utca 47-es számú épület), ahol a nagycsaládos tanítók egyetemi és főiskolai tanulmányokat folytató gyermekei közül 20 főnek ingyenes, 34 főnek pedig 8 korona fizetés mellett adott hajlékot a segélyegylet.

A segélyalap anyagi helyzete az évek múlásával egyre erősödött. Kerestek és találtak új pénzügyi forrásokat, és buzditással, rábeszéléssel, személyes példamutatással lassan feltörték a közöny páncélját. Új barátokat is szereztek folyamatosan a nemes gondolatnak. Több százra tehető azoknak cselekvésre szólító írásoknak a száma, melyek a különböző tanügyi lapokban helyezték el az alap népszerűsítése érdekében.

Érdekes és eredményes ötletnek bizonyult az ún. „szabad asztalok” szervezése. A segélyek egy kis hányadát a gyerekek étkeztetésére fordították.

A budapesti vendéglősök is ingyen ebédhez juttatták a szegény sorsú főiskolai hallgatóknak egy kis hányadát. Még vagy 20-25 évig működött ez a gyakorlat; Margitay József, aki Péterfy életművével is foglalkozott, örömmel írta a „szabad asztalok”-ról 1912-ben, hogy Péterfynek ez a szép intézménye, a szabad asztalok, ma is fennáll. A kultuszminiszter évről-évre nyilvánosan szokta megköszönni a jólelkű vendéglősöknek nemes tettüket. A miniszteri köszöntő iratokat Péterfy elkérte a minisztertől és összegyűjtötte.

Az Eötvös-alap gazdagításának céljából indították el Eötvös József műveinek kiadását. E munkához Jókai Mór támogatását is megnyerték. Ő felhívást írt az olvasókhoz, s elvállalta a bizottság elnöki tisztségét.

Péterfy már 1874-ben az egyetemes tanítógyűlésen javasolta, hogy az 1878-ban tervezett III. egyetemes tanítógyűlés előkészítését bizzák rá egy 50 tagú előkészítő bizottságra. Elfogadták javaslatát, sőt őt bízták meg az előkészítő bizottság elnöki tisztségével.

A gyűlésen különösen A közoktatásügyi törvény revíziója tárgyában elhangzott beszéde váltott ki nagy érdeklődést!

1877-ben a Deák téri evangélikus iskola igazgatói állását fölcserélte a pesti tanítóképző intézet pedagógiai szakos tanári állásával, s rövidesen elvállalta a pedagógiai tudományok szak oktatását az országos rajztanárképző akadémián.

Életének ebben a korszakában, az 1870-es évek második felétől kezdődött írói-tankönyvírói tevékenysége. Ugyanakkor számos egyesületnek tagja, vezetője 1877-től elnöke a Magyar Pedagógiai Társaságnak, majd 1899-ben a megalakult Tanítóképző Tanárok Országos Egyesületének ő lett az első elnöke.

Mégis a közélettől való lassú visszavonulás jellemzi ezt az életszakaszt. Valószínű, hogy egyszerre túl sok csalódás érte:

- A néptanítók érdekében hosszú éveken vívott harca alig talált meghallgatásra, támogatásra az irányítók részéről.
- Az önségélyezés (Eötvös alap) ügye a kezdeti lendület, lelkesedés után kevés eredményt hozott.
- Családi életében is szomorú dolgok történtek; nővéreinek egészségi állapota megrendült.

Tanári hivatásába vetett hite, lelkesedése töretlen, szervező munkáját továbbra sem hanyagolja el. Az Országos Közoktatási Tanács megbízásából javaslatot terjeszt a vármegyék népoktatás-történetének feldolgozásához. Javaslat a Néptanítók Lapjában 1895. június 15-én (442 p.) jelenik meg. E lapban több történeti tárgyú cikkét is olvashatjuk: Kossuth Lajos a nemzeti közoktatásügy szolgálatában, József nádor emlékezete, A Szent Benedek-rendről, A magyar nyelv elterjesztésére vonatkozó népi iratok, Mária Terézia első intézkedései a magyarországi népoktatásügy érdekében, Melanchton Fülöpről, Emlékezzünk meg Wesselényi Miklós báróról!

Propaganda-képeslap a budapesti Ferencz József Tanítók Házáról

1879. január 15-én a Pedagógiai Társaság ülésén tanulmányt olvasott fel Schedius Lajosról, s az életművel kapcsolatosan értékeli a XVIII. század magyar középiskoláinak állapotát, s kiemelten a soproni evangélikus liceum — ahol Schedius is tanult — kiváló nevelő munkáját. Munkája közben újabb csalódások is érték. Sajnos az Eötvös-alap taglétszáma a 90-es években alig-alig növekedett: 29 000 tanítóból csak 1212 akadt, aki az alap pénztárába a 3 korona évdíjat beszolgáltatta. 1902-ben lemondott elnöki tisztségéről egészségi állapotára hivatkozva. Leveleiben írja: „Elnökségem alatt a legkiválóbb erők odaadó, buzgó, lelkes közreműködése mellett sem sikerült az ország tanítóságának tettere kész érdeklődését az Eötvös-alap ügyei iránt felébreszteniünk...” Péterfy továbbiakban fájjalja azt is, hogy Eötvös József műveit, melyet a könyvkiadók a tanítóság kezébe mérsékelt áron adtak, közömbösség fogadta.

Elpanaszolja leveleiben azt is, hogy a „szabad asztalok” intézménye is hanyatlásnak indult. A levél befejező szavai:

„Ami tőlem tellett, amit jóhiszeműleg a szent szeretet munkájában elvégezhettem, Isten engedelmeivel, buzgó kortársaink, pártfogóink közreműködése mellett, — megtettem.”

MŰVEIBEN SZÓL TÁRSAIHOZ, A NYILVÁNOSSÁG HELYETT ÍRÁSAIBAN ÉRVEL

Az első igazán nagyhatású műve: Az 1848-i tanügyi kongresszusról című füzete, melynek címlapján az alábbi szöveget olvashatjuk: „A füzet tiszta jövedelme az Eötvös alap gyarapítására fordítatik.” E mű 1893-ban jelent meg Budapesten. Újra és újra visszatér e korhoz, példát és erőt merítve a jelen számára 1848 eszméiből.

A mű előszavában említi, hogy azzal tud használni a készülődő második tanügyi kongresszus előkészítőinek, ha összeállítja az első, 1848. július 20-án kezdődő egyetemes közös magyar tanügyi történések rövid vázlatát.

Szerepelnek az összeállításban a napirendi pontok, a hozott határozatok, a főbb reformok, az elkészítendő új nevelési és fegyelmi szabályzat alap gondolatai, a szakosztályokban folyó munka részletezése.

Sok országos hírű tekintélyes résztvevő között ott találjuk Koren Istvánt, az aszódi gimnázium tanárát, Petőfi Sándor nevelőjét. Kanizsai vonatkozású adat: Purgstaller József egyetemi tanár is részt vett a gyűlésen, ő korábban a Nagykanizsai Piarista Gimnáziumban kezdte tanári pályáját.

1903-ben jelent meg *Francke Ágost Hermann*-ról szóló könyve. Péterfy azért választotta egyik példaképének a kiváló német pedagógust, mert ő is minden helyzetben a tettek embere volt. Többek között ezt vallotta:

Csupán könyvvásárlással nem lehet a nemzetközi közoktatást előre lendíteni. Gyakorlati felhasználás, érvényesítés nélkül az elmélet holt kincs marad. A serdülő nemzedékre csak oly cselekedetek által hathatunk, amelyeknek forrása az élő hitből ered, igaz emberszeretetben rejlik...

Ezután ismerteti Hermann életrajzát, ki 1663-ban Lübeckben született, s 16 évesen már öt nyelven beszél, akadémiai magisteri rangot kap Lipcsében. Halléban, a paplak egyik szobájában népiskolát nyit, a koldus gyerekekkel nagy türelemmel és szeretettel foglalkozott. Gimnáziumot nyitott s 1698-ban már 409 növendéke és 56 tanítója volt iskolájának. Az előkelő családok gyermekei számára nevelő intézetet hozott létre, a munkára képtelen özvegyek részére, szegényházat tartott fenn.

Egész életében a gyermeknevelésnek élt. Így vallott fegyelmezési módszeréről: „Ha az oktatás előtt vagy alatt a tanulók nyugtalanok, egymás között csevegnek, zajonganak, a tanító ne lármázva, kiabálva, még kevésbé ütlegekkel, asztal és padverésekkel igyekezzen őket csendre, hallgatólag figyelemre kényszeríteni, hanem komoly nyugalommal... Nyugalmat nyugodtsággal eszközölhetünk a leg hamarabb...”

AZ 1848-IKI
TANÜGYI KONGRESSZUSRÓL

AZ ELSŐ EGYETEMES ÉS KÖZÖS MAGYAR TANÍTÓGYŰLÉS
DOLGOZATAI UTÁN

PÉTERFY SÁNDOR.

(ÁRA 25 KR.)

A FEZET TISZTA JÖVEDELME AZ „ÉÖTVÖS-ALAP” GYARAPÍTÁSÁRA
FORDÍTATIK.

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER BIZOMÁNYA.

Andrássy-ut. 10.

AZ 1848. ÉVI TÖRVÉNYEKRŐL ÉS TANÜGYI ESEMÉNYEKRŐL

Felolvasta:

PÉTERFY SÁNDOR

a «Magyarországi tanítók országos bizottságának» alakuló közgyűlésén 1898. Apr. 7.

Kindja:

**A TANITÓK, ÓVÓK, TANÍTÓ- ÉS ÓVÓJELÖLTEK
SZÁMÁRA
AZ „EÖTVÖS-ALAP ORSZ. TANITÓI EGYESÜLET” ELNÖKSÉGE.**

ÁRA 25 KRAJICZÁR.

A füzet tiszta jövedelme az „Eötvös-alap” gyarapítására fordíttatik.

SINGER ÉS WOLFNER BIZOMÁNYA
ANDRÁSSY-UT 10. SZÁM.

A MAGYAR ELEMISKOLAI NÉPOKTTATÁS.

A VALLÁS- ES KÖZOKTATÁSOGYI M. KÖR. MINISZTER MEGBIZÁSÁRÓL

AZ EZREDEVI UNNEPÉLY ALKALMÁRA

IRTA

PÉTERFY SÁNDOR

I. FÜZET.

BUDAPEST, 1896.

LAMPEL, RÓBERT (WODIANER F. ES FIAD)

és. és Hír. udvari Könyvkereskedés kiadása.

FRÖBEL FRIGYES EMLÉKE.

KÜLÖN LENYOMAT A •NEMZETI NÖNEVELÉS• 1882. IV. FÜZETÉBŐL.

KIADTA

PÉTERFY SÁNDOR

*(E füzetke tiszta jövedelme a kisdudóvókat és gyermekkereti nevelőket is érdeklő
Eötvös-alap intézmény javára fog fordítottani.)*

BUDAPEST.

KÖKAI LAJOS BIZOMÁNYA.

(IV. KÁROLY-UTCA.)

NEVELÉS-TÖRTÉNETI KÉPEK.

HETÉNYI JÁNOS
PAEDAGOGIAI MUNKÁIRÓL.

IRTA

PÉTERFY SÁNDOR.

~~~~~  
Ára 30 krajczár.  
~~~~~

BUDAPESTEN 1886.
RÓKAI LAJOS BIZOMÁNYA.

Egy újabb füzetében az *1848. évi törvényekről és tanügyi eseményekről* című előadását jelentette meg, melyet 1898. április 7-én a magyarországi Tanítók Országos Bizottsága alakuló gyűlésén mondott el.

E beszédben elsősorban példaképének, előljárójának és közeli munkatársának Eötvös József vallás és közoktatásügyi miniszternek elveit foglalja össze. Többször idézi a népnevelés ügyéért kiálló miniszter véleményét:

A szabadság és egyenlőség, amelyet a törvényhozás az állam minden egyes polgárának megadott a népoktatás, a népnevelés fejlesztése nélkül valóságos veszedelmet okozhat az államra nézve, minthogy a műveletlen nép a szabadságát és az ország jólétét megrontani kész izgatóknak eszközévé válhat...

Péterfy előadását azzal a gondolattal zárta, hogy Magyarország népének 1848-49 után csak egyetlen fegyvere maradt: az igazság, s ezt a fegyvert Deák Ferencre bízta, ki ezzel győzedelmeskedett.

A milleneumi emlékünnepekre jelent meg legnagyobb terjedelmű alkotása. *A magyar elemi iskolai népoktatás története* címen. A kultuszminisztérium megbízásából készítette el 1896-ban. A legrégebbi koroktól a magyar népoktatási törvény megalkotásáig (1868-ig) tárgyalja az elemi iskolák történetét, külön fejezetben szól a leányiskoláink és nőnevelésünk állapotáról.

Az 1. fejezetben az *ősmagyar idősaktól* kezdi az oktatás-művelődés alakulását.

Őseink mindennapi életének központja a család volt, s mivel ez náluk az egynejlőségen alapult, nem vonhatjuk kétségbe annak meghittségét, gyöngédségét, embernevelő szerepét. Írásuk a rovásírás. Szerettek dalolni, közösségben együtt énekelni. A nyelv ősi formájában gazdag és kifejező volt, elvont fogalmak, lélektani képzetek kifejezésére is alkalmas. A honfoglaló magyarok lelki életét táltosok alakították, formálták.

A második részben, az Árpád-házi királyok című fejezetben kiemeli azt a szoros kapcsolatot, mely Szent István uralkodásától kezdve a nyugati egyházakhoz és kultúrához fűződött. Európában a IX. századtól indult meg a székesegyházi és kolostori iskolák kiépülése majd virágzása. A köznép gyermekei az ún. parochiális iskolákba jártak. Magyarországon először a Szent Benedek-rendi szerzetesek (bencések) állítottak fel kolostori iskolákat. Az apácázárdák iskoláiban a szerzetesi életre neveltek, majd a tudományokat is elsajátították a leánytanulók. IV. László idején (az 1270-es években) a Nyulak-szigetén 16 leány élt a zárdában, akik 10 éves koruk előtt kerültek ide. Olvasás, írás, ének-magyarul, imádságok és zsoltáréneklés, valamint nemzeti történelmünk ismerete voltak a tantárgyaik. A tananyag megegyezett a nyugati országokban működő kolostori iskolákéval.

Könyvének harmadik fejezetében a népoktatás állapotáról szól, a XV. századtól Mária Terézia koráig.

Röviden érinti Mátyás király udvarának kulturális életét, a reneszánsz műveltséget, melyet a meghívott olasz humanisták terjesztettek. Sajnos rövid életű volt, nem vert igazán gyökeret hazánkban.

Viszont egyre több városi iskola alakult, az ipar és a kereskedelem fejlődése (Anjouk korában) egyre inkább igényelte a polgároktól a gyakorlati ismeretek elsajátítását. Megszűnt az egyház monopolisztikus szerepe a műveltség terjesztésében.

A káptalani és zárdai iskolákban felvirágozott a költészet és a skolasztikus filozófia (görögül, latinul). 1367-ben Lajos király idejében nyitotta meg kapuit Pécssett az első magyar egyetem, működése 1547-ig tartott. A nemesi előkelőségek gyermekei Párizsba vagy Bolognába jártak teológiai vagy jogi fakultásra. A kor egyik leghíresebb tanítója a budai ferences rendieknél oktatott, Temesvári Pelbárt.

Híres iskolák kezdtek meg e korban működésüket, Szegeden, Gyulán, Pozsonyban, Kassán, Selmecen, Lőcsén, Bártfán valamint Budán, ahol Mátyás király egy hatalmas iskolavárost tervezett negyvenezer tanulóval. A tervezett intézmény falai a XVI. század közepéig láthatók voltak.

A mohácsi vész, a trónvillongások, a vallási mozgalmak és török pusztítás megsemmisítették a közművelődés intézményeinek nagy részét.

Az iskolaügy további hanyatlását Fraknoi Vilmos primás és Oláh Miklós a katolikus egyház restaurációjának segítségével állította meg. Nagyszombaton jeles főiskolát állítottak fel (a szegény tanulók részére conviktussal) a jezsuiták, majd a piarista szerzetesek iskolaszervezési és vezetési munkája volt jelentős.

Nagy vívmánynak tekinthető az 1790—91. évi országgyűlésen elfogadott 15. törvénycikk szentesítése, amely királyi jognak mondta ki a közoktatásügy rendezését.

A reformáció hatására a magyar nemesek fiai közül sokan külföldi egyetemen; Wittenberga-ban, Strassbourgban tanultak. A protestáns zsinatok felkarolták az iskolaügyet Magyarországon. Oda hatottak, hogy minden lelkész mellett tanítókat alkalmazzanak.

Az iskolák nyelve a latin maradt, csak a legalsóbb osztályokban magyar. Apáczai Csere János Kolozsvárott tartott magyar nyelvű előadásai rendkívül népszerűek voltak. Az erdélyi várososokban fejlődött leglátványosabban és eredményesen az iskolaügy.

A tanítók jövedelme a XVI—XVII. században elsősorban adományokból állott: gabona, hús, zsír, bor illeték + kántori, jegyzői bér + fapénz + tandíj egy kis része + szülők természeti adományai + evangélium olvasásáért és a lakodalmi üdvözlésekért járó adomány stb.

Iskolai kézikönyvek e korban:

Orthographia Hungarica (Krakkó ÁBC, Dévay Bíró Mátyás, 1538)

Bornemissza Péter: Négy könyvecske a keresztségi hitnek Tudományáról.

Libellus Alphabetikus (az első ABC-s könyv)

Losonczy István: A szent históriának summája és Magyarország kis története.

Szőnyi Nagy István: Magyar Oskola (Olvasókönyv)

Könyvének negyedik fejezetében az elemi népoktatás fejlődésével foglalkozott a XVIII. század második felében.

III. Károly, 1735-ben adta ki új iskolaszervezeti tervét, melyet Mária Terézia valósított meg. Fő törekvése: „A népet nevelni, iskolázni kell.”

A királynő fő intézkedései:

1. Kinevezte az udvari tanulmányi bizottságot, megszervezte a tanulmányi felügyeleti rendszert.
2. Nagyobb városokban, helységekben nemzeti iskolákat, a kisebb falvakban ún. triviális iskolákat állított fel.

Az 1777-ben kiadott közoktatási törvényben a Ratió Educationisban a következőket fogalmazták meg:

- A népiskolák állítása és fenntartása a községek ügye (főnemesek és főpapok segítségével).
- A gyermekek iskolába járatása kívánatos volna télen-nyáron (a mezei munkák végeztével de. 2 óra du. 2 óra tanítás).
- Nem kötelező 6 éves koruktól az iskolába járás, mezei munkát végzők, majd „erősebb koruktól” járjanak.
- Az elemi népiskolákat falusi, kisvárosi, nagyvárosi iskolatípusokra osztották fel, tanterveiket külön-külön kidolgozták.

Ezután Péterfy a magyar elemi népoktatás történetét elemezve a következő megállapításra jutott:

„1848-ig Mária Terézia bölcs iskolai szervezetének nem lehetett érvényt szerezni, mert a nemesség a maga jogai és érdekei felett féltékenyen örködött... Ez csak írott malaszt maradt 1848-ig, pedig a reformországgyűléseken szüntelenül sürgették a nemzet hű fiai a közoktatás ügynek törvények által való szentesítését.

A nemzet törvényhozói az 1848-ik törvényben kimondták, hogy a közoktatásügy csak törvények útján rendezendő.

Fröbel Frigyes emléke című könyve (1882-ben jelent meg) újra egy olyan pedagógust mutat be, kinek a népnevelés, a nép boldogítása volt a legfőbb eszménye. 1782. április 21-én született Németországban, Olver-Weiszbachban. Már 16 éves korától, mint Pestalozzi hű követője, célul tűzte ki a gyermekek játékaik felhasználását az oktatásban, „közvetlen találkozás útján”. Nevelési rendszerét 1826-ban bocsátotta közzé. Azt hirdeti, hogy az élet lényegét kell megismerni, mely az egyedek különféleségében, sokféle változásaiban nyilvánul meg. A nevelésnek fő feladata abból áll, hogy az isteni eredetű életet arra készítse, hogy

a lehető legtökéletesebben valósuljon meg. Ha a tanuló ezt érzi, ilyen tudást kap — önmunkásság által ösztönözve —, akkor önmagától újabb és újabb ismeretekre tehet szert, lelkükben nem lesz idegen, holt elem.

Gyakorlati tevékenysége:

— Keilhani gimnázium megszervezése és fenntartása.

— 1840-ben, első német gyermekkert megszervezése Blakenburgban („a nevelő a kertész, a gyermekek a csemeték...”)

— Részletesen kidolgozta a gyermekek tevékenységének körét életkorra bontva: I. o. 1/2—3 éves gyerekeknek családi körben tartandó: tagjátékok, kis történetek (hangutánzással), dalocskák, labdajáték, teke, kocka, vesszőből alakok, homokjátékok, gyöngyszemekkel színek gyakoroltatása.

II. o. 3—4 éves gyerekek: apró versek, dalok, beszédgyakorlat, elbeszélések, mesemondás, papírlapok kirakása, papírhajtogatás, agyagmintázás, gyöngyfüzés, kerti munkák.

III. o. 5—6 éves gyerekek: beszéd és értelem gyakorlatok, elbeszélések a természet köréből, betűalakok vesszőből, rajzolás, agyagmintázás, hímzés, kerti munka, torna.

IV. o. 7—8 éves gyerekek: könyvkötés, szabad beszélgetés, földrajz és természetrajz, írás és olvasás, számítás (1—100-ig!).

Követői vallják: A kisdedek lelki erőit a játék közben érvényesülő önmunkásság által kell kifejteni, nem a nagyok utánzása által.

Könyvében Péterfy Sándor a Magyarországi Fröbel Nőegylettel foglalkozva e szavakkal fejezte ki elégedettségét, örömét: „Adjon a magyarok Istene édes hazánknak több ilyen áldásosan működő nőegyesületet!”

Hetényi János Pedagógiai munkáiról című könyve 1886-ban jelent meg Budapesten.

Édesapja, az egyszerű falusi lelkész élesztette azt a tüzet, mely lelkében lobogott és tiszta fényt vetett nemzeti nevelésünk ügyére.

Hangsúlyozta a külföldi utazások fontosságát, s tapasztalatait összegezve rámutatott, hogy hazánk mennyire hátra maradt a művelt nyugathoz hasonlítva.

Első nagyobb műve 1863-ban jelent meg: Honi városaink befolyásáról nemzetünk fejlődése és csinosodása. Benne a polgári rend kifejlődéséről, erkölcséről és ízléséről ad eleven képet. Polgári iskolákat kellene nagy számban felállítani, ahol az anyanyelvet, számvetést, a rajzolást és zenét, földrajzot és a természet törvényeit kellene tanítani. A lányoknak javasolja; ne idegenkedjenek a házi munkától, ne csak zajos multságokban keressék örömüket, hanem tanuljanak meg munkásan, takarékosan élni és felkészülni a családi életre.

A polgári második kötelesség az „iparébresztés”: Birmingham példáján lelkesíti a magyar ifjakat, hogy a Selmecebánya és Körmöcbánya földalatti kincseiből műveltséget is meríthetnek, előbányászhatnak.

A harmadik polgárerény a nemzethez való simulás: Nem gyűlésekből, tisztújítási jelenetekből kell egy nemzetet megítélni, hanem annak lelkes ifjaiból és bölcseiből. „Egy lélek, egy szív, egy nyelv csatoljon össze minden honpolgárt a közműveltség, a jólét elérésére!”

Hetényi János tantervet is írt A Pesten felállítandó Protenstás főiskolai tanítás rend-tervezete címen.

A tanterv ésszerű, használható, számol az öntevékenységgel, megveti az előítéleteket, biztos építkezést, ismeretet feltételez.

A nevelés célja; a jövő az egyenes érző, világosan gondolkodó, nemzetükhöz szeretettel ragaszkodó, szerény munkásnők.

Szól a testi nevelésről is: „Szoros és együttes fejlesztése a testi erőknek és az erkölcsi erőknek, fontos feladat. A testi nevelésnek elhanyagolása visszahat a szellemre. Értelmünk minősége és testi állapotunk minőségétől függ. A „gymnastykát” komoly tantárggyá kell tenni iskoláinkban.

Péterfy Sándor korának egyik leghíresebb, legtermékenyebb tanügyi írója volt. Több ma is forgatható, és tanulságos és érdekes tankönyveket írt.

1865-ben jelent meg *Olvasókönyve*, első részét ő, másikat Bazitfalvy Istvánnal, Mauritz Rezsővel és Torkos Lászlóval közösen írta.

1868-ban *Olvasókönyv elemi népiskolák számára* címmel. Könyve alapelvének a szemléletességet tekinti: „...az ismereteket mennyire lehetséges szemléletileg kell közölni.” Korszerű külföldi példákra hivatkozva közli, hogy a könyv ne csak olvasókönyve legyen, hanem az iskolában előforduló ismeretek rövidke kézikönyve. Az olvasókönyv 12 témakört meg: A=iskola, B=a ház, C=a háziállatok, D=a kert, E=falu és város, F=a mező, G=erdő és rét, H=víz, I=a föld, K=a levegő, L=Az ember, M=az Isten. A témával összefüggő irodalmi alkotásokat is olvashatunk: Petőfi Sándor Anyám tyúkjá, Gyulai Pál: A két cica meg a hamis gyermek az állatokról szóló rész után következnek.

1871-ben jelent meg A Magyar—német olvasókönyv néviskolák számára, Falvai Antallal együtt írták.

1869-ben az Országos Magyar Ipartestület megbízásából írt újabb tankönyve, az *Olvasókönyv ipari és polgári tanulók számára*. Olvasási, szépírási gyakorlatok, majd másolásra szánt szövegek következnek, ezután történelmi események, az önálló betűírás-gyakorlás céljából szinte az egész magyar történelmet végigveszi érthető versikék formájában:

„Árpád (889—907)

Keletről jövének őseink e honba,
Ámde eredetük még homályba vonva.
Hét vitéz nemzetség jöve hét vezérrrel,
Hont szervezve, alkotmányt alapítva vérrel...”

1876-ban jelent meg következő tankönyve: ABC és Olvasókönyv, melyet Lakits Vendellel, Luttenberger Ágosttal és Sretvizer Lajossal közösen írtak. Az egyes betűkkel kapcsolatban érdekes olvasmányokat alakít ki; a g betűnél Ne menj a jégre!, de a témák között találjuk; A ház környéke, A helység, A határtémában rengeteg fogalmat tisztáz (határ, helység, síkság, domb, hegy, völgy, bánya, forrás, patak, folyó, állóvíz, tó, mocsár, országút stb.) E könyv 1878-ban másodszor is kiadásra került.

Még ebben az évben (1878) jelent meg a Képes magyar Olvasókönyv, az elemi népiskolák I—IV. osztálya számára. A szerkesztő, írógárda megegyezik az előző olvasókönyvével. Itt az olvasmányokat négy nagy egységbe csoportosítja: I. Őszre szánt olvasmányok. II. Télre szánt olvasmányok III. Tavaszra szánt olvasmányok. IV. Nyárra szánt olvasmányok.

Egy-két gondolat, melyeket az olvasmányokból idézünk: „Minden munkásembernek, megvan a maga rendeltetése helységünkben, akár finomabb akár durvább munkát végezzen is, becsületünkre méltó.” „Anyanyelve miatt okos ember senkit sem néz le!” „A művelt ember nem gyűlöli a másik hitfelekezettű embert!”

A népiskolák felsőbb osztályai számára írt Természettudományi olvasókönyv is 1878-ban jelent meg. Kiss Áronnal és Komáromy Lajossal olvasókönyvet írt a tanítóképzők I. osztályosai számára (1886-ban), nyelvtani példatárat írt a népiskolák III. osztályai számára (1877-ben).

„Péterfy Sándor a magyar pedagógia azon nagyjai közé tartozott, akinek horizontja az elemi iskola alsó osztályaitól a magas művelődés politikáig terjedt. Ezért tudott nagyot alkotni..., a tankönyvírásban is.” (Részletek dr. Kotnyek István tanár A tankönyvíró Péterfy Sándor című tanulmányából valók. Nagykanizsa Városi Tanácsa, 1983. 25. évf. 41—43. old.)

Végezetül egy kis mesekönyvről szólunk: Meséskönyv, melyet dr. Kiss Áronnal, Tihanyi Ágosttal és Pósa Lajossal szerkesztett. A könyvecske 1899-ben jelent meg Budapesten. Előszavában így fogalmaz: „A különféle népek meséi egy közös forrásból eredvén gyakran találkoznak egymással, hasonlítanak egymáshoz, ugyanazt az eszmét fejezik ki, mégis különböznek egymástól a sajátos nemzeti vonások tekintetében. Mindenik más szív, más lélek és más környezet. Az angol, a francia, az orosz is a maga módján mondja el meséit, a maga humorával tréfálkozik, a maga képzeletével teremt más-más mesebeli alakot ugyanazon eszme szolgálatában. ...A magyarnak is megvan a maga mesélő módja. A mesékben szereplő alakzat a maga mintájára formálja az anyanyelv varázsával.”

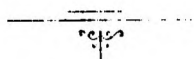
➤ Kisdedóvó-képzőintézetek ◀
kézikönyvei

Szerkesztik

Dr. Kiss Áron, Péterfy Sándor, Pósa Lajos és Tihanyi Ágost

II. Rész

Verses-könyv

Budapest 1893

Singer és Wolfner kiadása

(Ár 4.00-1.00)

Verses-könyv

Kisdedonó-intézetek, menedékházak

és családok számára

Szerkesztették

Dr. Kiss Áron, Péterfy Sándor, Pósa Lajos és Tihanyi Ágost

—
—
—

Budapest 1893

Stiller és Waldner kiadása

Kisdedovó-képzőintézetek kézikönyvei

Szerkesztik

Dr. Kiss Áron, Péterfy Sándor, Pósa Lajos és Tihanyi Ágost

III. Réssz

Mesés-könyv

Második kiadás.

Budapest 1899

Singer és Wolfner kiadás.

Andrássy-ut 10.

Kisdedovó-intézetek kézikönyvei

Mesés-könyv

Kisdedovó-intézetek, menedékházak

és családok számára

Szerkesztették

Dr. Kiss Áron, Péterfy Sándor, Pósa Lajos és Tihanyi Ágost

 Második kiadás.

Budapest 1899

Singer és Wolfner kiadása

(Andrássy-ut. 19.)

A TEVÉKENY ÉLET UTOLSÓ ÉVTIZEDEI (1896—1913)

Széleskörű pedagógiai és szépirodalmi, emberbaráti munkássága elvonta a közéletből, s ezért személyes találkozások helyett sok-sok levelet kapott. Egy példa a sok közül. Válaszlevele Hammer Gyula kőszegi tanítónak kérelmére, melyben fia felsőbb iskolába való felvételének támogatását kérte.

„Kedves Öcsém Uram!

Folyó hó 10-én kelt levelére csak ma válaszolhatok; mert előbb igenis el voltam foglalva sürgősebb dolgokkal. — Kedves fiának a szándékát helyeslem s igen szívesen támogatni is fogom, ha Ön Öcsém Uram tagjává lett vagy lesz minél előbb az »Eötvös-alapnak« s ha a fia jó sikerrel leteszi a képesítő vizsgálatot.

Az »Eötvös-alapra« vonatkozó közleményeink, a melyek a »Néptanítók Lapja« f. é. 19 számában megjelentek, elégséges felvilágosítással szolgálnak az ügyben Öcsém Uramnak. Tessék azokat elolvasni! Eddigél is támogathatta volna jótékony egyesületünk.

A mint a fia kérvényét felküldi a »Pädagogiumba«, írjon azonnal nekem is és közölje velem, hogy minő az oklevele, s hogy tagja-e Ön az »Eötvös-alap orsz. tan. egyesületének«? — Öcsém uram fiáért, ki miként Ön is, a Kovács család révén sógorsági viszonyban van velem, szívesen meg teszek minden tőlem telhetőt; de megkívánom, hogy Ön se mulassza el az »Eötvös-alap«-hoz való csatlakozást; mert ebből csak haszna lehet minden családos embernek, ha tanító.

Az ismerősöket szívesen üdvözölve maradtam kartársi és rokoni üdvözlettel
Budapest 1899 máj. 24.

Hive
Péterfy Sándor^{**13}

A levél minden sorából önzetlensége, szerénysége és segíteni akarása olvasható ki.

Az emberfeletti lázas alkotó munka lassan felőrölte szervezetét. Orvosai tanácsára 1896-ban nyugalomban vonult, ugyanakkor nem tudott szakítani álmaival, legmaradandóbb alkotásaival.

Az ötödik egyetemes tanítógyűlésen, 1896-ban Ö elnökölt. Boldogan látta az Eötvös alaphól fejlődött budapesti és kolozsvári Tanítók háza bővülését, új épületszárnyának felépülését.

Péterfy önzetlenségére jellemző az, hogy 1901-ben visszautasította a Vas megyei tanítók felajánlását.

Válaszlevelét 1901. április 7-én keletzte:

„...a felől értesülvén, hogy azt a kis házikót Nemescsóban, amelyben születtem, emléktáblával akarnátok megjelölni, nem mulaszthatom el, hogy lelkem mélyéről arra kérjelek benneteket, hogy e szándékról mondjatok le!” Ezután arra kéri levelében a Vas megyei tanítókat, hogy az emléktábla előállítására összegyűjtött pénzt, egy vasmegyei tanító árvájának juttassák el.

1909. szeptember 15-én kelt levelében írja Eszter nevű hűgának Nemescsóba: „...Magam is sokat betegeskedtem az idén ... már másfél éve, hogy írni sem járkálni nemigen tudok, s majdnem egészen tehetetlenné váltam...”

Először Győrbe, ifjúságának sikereket és szomorúságokat egyaránt hozó városába vonult vissza, majd rokonainak kívánságára először Pozsonyba költözött, majd nevelt fia állomáshelyén Pándorfaluban telepedett le.

Pándorfalu (ma Párandorf) Ausztriai helység Burgenlandban, Bruck város közelében. A község neve a Perin (puszta) szóból származik, s a név 1293-ban jelenik meg először oklevelekben.

Lakosainak száma	1851-ben	1986 lakás,
	1910-ben	2782 lakás.

Nemzetiségük: horvát, magyar és német.

Lakói az elmúlt századokban híres fuvarosok voltak, 5000 holdnyi szántófölddel bírtak. A község földesura a gróf Harrach család pedig hatalmas birkanyáj tulajdonosa.

Történelmének jelentős emlékei közé tartozik az 1848. december 16-ai ütközet, a magyar honvédsereg téli hadjárata során. Innen kezdték levelüket Kossuth Lajos, Pázmándy Dénes és Csányi László az ellenség vezéréhez, Windisgrätz herceghez.

A községnek katolikus temploma, parókiája, postahivatala van. A falun kívül pásztorszállás és vendégfogadó épült, melynek négy kapuja; a győri, a pozsonyi, a bécsi és a soproni kapu.¹⁴

Egyre súlyosabb betegségében nővére ápolta. Pándorfalui magányában sem zárkózott el a külvilágtól, mindenkin segíteni akart, ki hozzá fordult.

Móra Ferencet, a későbbi híres író is ő ajánlotta Felsőlövőre segédtanárnak. Részt vett a megye oktatási rendezvényein, a tanítógyűléseken. 1913. január 30-án az Eötvös-alap elnökségének írt levelében sajnálkozik, hogy betegsége miatt az elnökségi ülésen nem vehet részt. Ez az írás lehetett az egyik utolsó levele, 1913. augusztus 10-én Pándorfaluban elhunyt a tanítók atyja.

Gyászlobogók lengtek az iskolákon, szerte az egész országban. A Kerepesi temetőben talált végső nyughelyet. Szülőfaluja, Nemescsó polgárai vállalták a díszsírhely gondozását.

Péterfy Sándor siremléke a Kerepesi-temetőben

PÉTERFY SÁNDOR ÁLTALÁNOS ISKOLA, NAGYKANIZSA

Petike Antal, a Péterfy Sándor Általános Iskola igazgatója az iskola fennállásának 25. évfordulójára megjelent Évkönyvben összefoglalta a névadás eseményeit:

„...A nevelőtestület 1982. szeptember 12-én úgy döntött, hogy iskolánk a nagy pedagógus, Péterfy Sándor nevét veszi fel. A kutatómunka már korábban gazdag anyagot összesített Péterfy életéről, közéleti, írói, tankönyvírói tevékenységéről, nagykanizsai tanítói, szervező munkásságáról... A Művelődési Minisztérium — a Péterfyről írt tanulmánynak alapján — a név használatát szerencsésnek tartotta. A döntés megszületett, és 1983. március 15-én ünnepélyesen felvette iskolánk Péterfy Sándor nevét...

Az ünnepi műsor gazdagon mutatta be Péterfy Sándort, mint tudóst, gyakorlati pedagógust, tankönyvírót.

Március 22-én a Zala Megyei Pedagógiai Intézet szervezésében ülést tartottunk a Hevesi Sándor Művelődési Központban Péterfyről. Két előadás hangzott el: dr. Kotnyek István a tankönyvíró Péterfyről beszélt, Petike Antal Péterfy életét, szervezői tevékenységét, nagykanizsai munkásságát mutatta be...”

A kapcsolat Nemescsóval, Péterfy Sándor szülőfalujával 1987 óta vált szorosabbá. Sokrétű pedagógiai, turisztikai kapcsolaton túl személyes barátságok is szövődtek Kiss Sándor polgármesterrel, Kendik Zoltán és Kendik Zoltánné tanító házaspárral.

Címtábla a nagykanizsai Péterfy Sándor Általános Iskola falán

Engedélyokirat

NAGYKANIZSA VÁROS TANÁCSA VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGÁNAK
JAVASLATARA

A ZALA MEGYEI TANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA
87/1982. VB. SZÁMÚ HATÁROZATÁVAL ENGEDÉLYEZTE

A NAGYKANIZSAI
ATTILA ÚTI ÁLTALÁNOS ISKOLÁNAK,
HOGY

„PÉTERFY SÁNDOR ÁLTALÁNOS ISKOLA”
NEVET VISELJE

NAGYKANIZSA, 1983. MÁRCIUS 15.

MÓZES PÁL
tanácselnök

Az iskola névadó ünnepsége

A Péterfy-emlékfal az iskola aulájában

Emlékhely a nemescsói Faluház előtt

A kanizsai iskolások a nemescsói templomban

A nemescsói tanulók a kanizsai erdei iskolában (1999)

Múltkutatásból barátság Nemescsón

1841-ben, Nemescsón született Péterfy Sándor, akit az utókor joggal nevez a magyar tanítók atyjának. Emlékének tisztelegve országsszerte jó néhány oktatási intézmény, kollégium viseli a nevét. Egyebek között az egyik nagykanizsai általános iskola is, melynek egyik tanára három éve kereste meg a nemescsói önkormányzatot, hogy szeretne Péterfy nyomait után kutatni szülőfalujában.

● Tersztyánszky K.

A kutatói érdeklődésből laszan tartós barátság született a két iskola diákjai között is. Tavalyelőtt a vasi faluban szép ünnepséggel emlékeztek meg a néptanító születésének 155. évfordulójáról, amelyen a nagykanizsai intézmény küldöttsége is jelen volt. Rövidesen nemescsói faluvezetők látogattak a szomszéd megyei iskola tanérvzárójára,

majd a névadás huszadik évfordulóját ünneplő rendezvényre.

Az idén a gyerekek is követik a felnőttek példáját. Május elején 22 nagykanizsai kisdíák jött el megnézni az iskolanévadó szülőházának maradványait, az előtte tisztelgő emléktáblát. Egy éjszakát a faluházban töltöttek, este játékos vetélkedőn mérték össze tudásukat a helybeliekkel. A nagykanizsaiak máris viszonozták a meghívást, úgyhogy az

utolsó tanítási héten a nemescsóiak utaznak hozzájuk, erdei iskolai táborba. A vasi diákok családoKNál fognak lakni, napközben pedig egy közeli tó partján az ottani diákokkal együtt ismerkednek az erdő, a tó, a vízpart élővilágával. Esténként a vendéglátók kulturális programot, városnézést is szerveznek számukra.

A szerencsés egymásra találás, a látogatások mindkét fél számára nagy élményt jelentenek, bizonyítva, hogy nemcsak határainkon túli iskolával lehet érdekes a cserekapcsolat. A nagyvárosi intézmény diákjai és a mindössze 16 fős falusi tagiskola diákjai kölcsönösen sok újat tudnak nyújtani egymásnak.

A Zalai Hírlap cikke a barátságról

TÁJOLÓ

A rovatot szerkeszti: Burkon László

Pedagógusszülőttei előtt tisztelgett Nemescsó

● Tertztyánszky K.

1901-ben — hatvanéves korában — Péterfy Sándor állítólag arra kérte földjéit: ne hogy emléktáblát helyezzenek el nemescsói aprócska szülőházán. Az erre összegyűjtött pénzt inkább egy tanító árvájának taníttatására fordítsák — kerte. A kései utókor nevében a vasárnap délutáni megemlékezésen *Kiss Sándor* polgármester megkövette a tanítómestert, amiért kérését azóta többrendbelileg is megszegték. Először 1928-ban a magyar pedagógustársadalom azzal, hogy mégiscsak emléktáblát helyeztek el a szülőhelyen.

Nemescsó lakossága pedig azért, hogy a neves szülőiteire való ötvenkénti emlékezés tekintni évtizedek óta a falu legnagyobb ünnepeinek.

Igy volt ez most vasárnap is, amikor a zuhogó eső ellenére kicsi gyerektől a nyugdíjasig minden korosztály megjelent a Péterfy Sándorra és Bakó József-re emlékező ünnepségen. A bensőséges hangulatú műsorban, melyet igényes tánc- és zeneszámok is színesítettek, a nemescsói irodalmi színpad tagjai elevenítették fel a neves pedagógus életútját. Korábbi újságcikkekből és más szemelvényekből rajzolódtak ki pá-

lyafutásának egyes állomásai. Az, amikor 13 gyermekes család sarjaként elindult, amikor először az aprócska emberpalánták elé állt, amikor pedagógiai folyóiratot szerkesztett, amikor a nagycsaládos pedagógusok megsegítésére alapot

Fotó: Benkő S.

szervezett. Pedagógusi hitvallását levélrészletek közzé a hallgatósághoz.

Érdekes színfoltja volt a visszaemlékezésnek, hogy eljöttek a nagykanizsai, Péterfy Sándor nevét viselő iskola képviselői is. Az intézmény igazgatója a jeles tanfő kanizsai működésének dokumentumait nyújtotta át a szülőfalu polgármesterének, míg *dr. Dobó László* nyugalmazott pedagógus arról az egy esztendőről beszélt, amikor Péterfy városukban tevékenykedett. Mint elmondta, egyetlen tanév alatt 5-ről 34-re növekedett az osztályába járó tanulók száma.

A még távozása után sok évvel is megőrzött nagy népszerűségét annak köszönhette, hogy Péterfy nyitott volt minden vallási felekezet előtt, sokat kirándult diákjaival és az iskolai rend köztitűségein — miközben az ismeretszerzés követelményeiből nem engedett — lazítani igyekezett. Megkedveltetni az iskolát, szeretni a hazát és fölkarolni a szegények sorsát — ezek voltak tevékenységének alapkritériumai.

Bakó József költő-tanítónak, az analfabéta cseléd fiából, cipészinasból poctává lett tehetségnek a portréja hangulatilag mintegy folytatása volt az előzőnek. Ugyanúgy, ahogy Bakó maga is útmutatásnak tekintette a fél évszázaddal előtte járó mester tanításait, az ő életpályájából merített erőt, biztatást. A nemescsói fiatal lányok és fiúk ihletetlen idézték ön-

életrajzi vallomásait, költeményeit.

A közönség érdeklődéséből is kiviláglott, hogy Nemescsó lakói a szívükben őrzik nincstelen szülőiteik emlékét, akik bebizonyították, hogy hittel és kitartással „feljebb juthatnak a kaptafánál”. Erre a hitvallásra ezentúl néma üzenetével a két tanítómester élethű képmása is emlékezteti a helybelieket.

A két domborművet, *Jóó László* és *Balogh Tamás* faragók alkotásait az ünnepség befejező mozzanataként avatták fel a polgármesteri hivatal előtt.

A néptanítóra emlékeztek

Egy nagykanizsai iskola kapcsolata a névadó szülőfalujával

1841-ben született a Vas megyei Nemeseső községben *Péterfy Sándor*, akit már életében „a tanítók atyjaként” tiszteltek fáradszóról és sokoldalú pedagógiai munkásságáért. A kanizsaiak jói emlékeznek arra, hogy a korábbi Attila utcai Általános Iskola 1983-ban választotta névadónak Péterfy Sándort, akinek életútját *Dr. Dobó László* nyugalmazott pedagógus-helytörténész kutatta, míg az intézmény utóbb gyümölcsöző kapcsolatot igyekszik kialakítani a névadó vasi szülőfalujával.

Az elmúlt tanév végén a nemesesői polgármester és a helybéli tanító — aki 16 gyermeket oktat két alsó tagozatos osztályban — Kanizsára látogatott és a Péterfy iskola diákjainak elmondták: hogyan őrzik az egyszerű parasztsaládból származó néptanító emléket szülőfalujában. A látogatás viszonzásaként augusztus utolsó napjaiban *Barabás László* igazgató vezetésével küldöttség utazott a Kőszeg mellett lévő, négyszáz lelkes Nemesesőra, hogy Péterfy Sándor születésének 155. évfordulója alkalmából szorosabbá

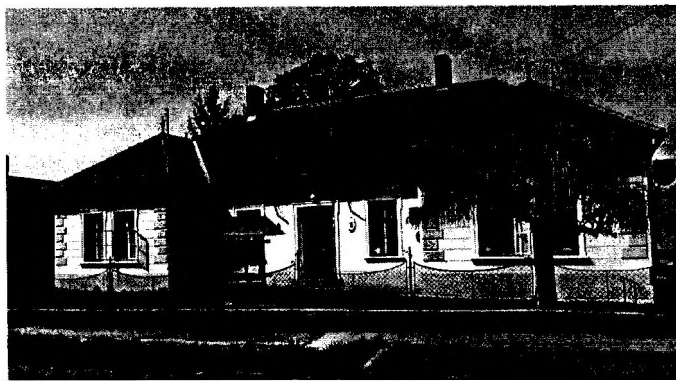
fűzzék a baráti szálakat az ottani oktatási intézménnyel. Amint *Dr. Dobó László*tól megtudtuk, a vasi település lakói büszkén őrzik jeles szülőütk emléket: a helybéli iskolában emlékfal idézi Péterfy Sándor gyermekkorát és életútjának főbb állomásait, továbbá ma is áll az egykor zsúfedeles régi parasztház, ahol született. Az evangélikusok lakta Nemesesőn a kanizsai vendégeknek megmutatták Péterfy nagy becsben tartott születési anyakönyvi kivonatát is, amit az egyházközség egyik szekrényében őriznek. A nemesesőiak örömmel vették a Péterfy iskola küldöttségének nyár végi látogatását és a találkozás alkalmával felvetődött a diákok kölcsönös csereütkletésének lehetősége is.

A remek tan- és mesekönyvrónak, gyermekversfaragónak, pedagógiai lapszerkesztőnek bizonyult és a szegény tanítók érdekeit bátran képviselt Péterfy Sándor először a dél-zalai városban állt katedrára.

— *Péterfy a nagykanizsai evangélikus gyülekezetet meghívására jött Kanizsára a Soproni*

Tanítóképzőből — magyarázta *Dobó László*. — Az 1861-62-es tanév kezdetén mindössze négy tanulóval foglalkozott — közülük ketten annak az asztalosnak a gyermekei voltak, akitől a gyülekezetet az oktatásra használt házat vásárolta —, de az év végén már 34 diákot: görögkeleti, zsidó és evangélikus felekezetű gyermekeket tanított és nevelt nagy szeretettel. Huszonegy éves fejjel az idősebb tanítóknak pedagógiai előadást tartott a sursi tanítógyűlésen, továbbá az ő segítségével állították fel Iharosberényben az első iskolai könyvtárat az akkori Zala vármegyében. Péterfy fáradszóról életpályájának első állomása volt Nagykanizsa, melyről később is mint szellemiekben és anyagiakban gazdag városról emlékezett meg. A későbbiekben: Péterfy a fővárosi Evangélikus Gimnázium igazgatója volt 15 évig és közéleti feladatokat is ellátott: ő szerkesztette a *Népevelők Lapját*, létrehozta a *Tanítók Házáat* és a tanítók segítségére életre hívta az *Eötvös Alapot*.

— *Gelencsér* —

PÉTERFY SÁNDOR MŰVEI

Könyvek

Az 1848-iki tanügyi kongresszus
Az 1848 évi törvényekről és tanügyi eseményekről
Francke Ágost Hermann
Fröbel Frigyes emléke
Hetényi János pedagógiai munkáiról
A magyar elemi népiskolai oktatás története

Tankönyvek

Olvasókönyv, a népiskolák számára
Olvasókönyv a haladó felnőttek számára (ipari és polgári tanodák számára)
Magyar—német nyelvkönyv a népiskolák számára
Nyelvtan példatár (népiskola 3. oszt. számára)
Gyermekek öröme (Verses olvasókönyv)
Képes magyar olvasókönyv (népiskolák I—IV. oszt. számára)
Természetrajzi olvasókönyv (tanítóképzők I. oszt. számára)

JEGYZET

- ¹ Péterfy Sándor: *Turcsányi Lajosról*. Néptanítók lapja, 1905. május 18.
- ² Papp József ny. tanítóképző intézeti igazgató: *Megemlékezés Péterfy Sándorról* című cikkéből, idézet. Megjelent a Soproni Evangélikus Tanítóképző Intézet 1916—1917. tanévi Értesítőjében.
- ³ N.l. 1905. május 18., Néptanítók Lapja.
- ⁴ Böngérfi János: *Németh Ferenc, a kor kiváló néptanítója* című könyvében említi, hogy a kiváló nevelőt pedagógiai érdemeinek elismeréseként a soproni tanfelügyelőségen vezető beosztásban működött.
- ⁵ *Pedagógiai Plutarch* c. folyóirat. 1887. I. kötet 222. lap.
- ⁶ A Soproni Evangélikus Egyházkerületi Képezde anyakönyve 1854-től kezdve 1882-ig. 81. lap 28-as sorszám, Soproni Állami Levéltár.
- ⁷ Papp József: *Megemlékezése*
- ⁸ Vas Megyei Levéltári Füzetek 6. sz., 1993.
- ⁹ Vas Megyei Levéltári Füzetek. 6. sz., 1993.
- ¹⁰ Fónyad Pál: *A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története* című munkájából (Honismereti Füzetek 3. sz., 1991.).
- ¹¹ Eötvös József: *Arcképek és programok*. 345. p.
- ¹² Idézetekrészletek a *Magyar Tanügy, Népnevelők Lapja, Néptanítók Lapja, Néptanítók Ismerettára* című folyóiratokból.
Néptanítók Lapja: 1872. dec. 28-ai sz.
Népnevelők Lapja: 1872. jan. 6-ai, 1872. okt. 26-ai, 1872. nov. 2-ai, 1872. nov. 23-ai, 1872. dec. 14-ei, 1873. ápr. 19-ei, 1873. máj. 23-ai, 1873. máj. 31-ei, 1873. aug. 12-ei, 1873. aug. 16-ai, 1873. aug. 29-ei, 1873. szept. 6-ai szám.
- ¹³ Hammer Gyula kőszegi tanítóhoz írt válaszlevele. (Hammer Gyula soproni tanítóképezdei igazgató volt az 1860-as években.)
- ¹⁴ Pándorfaluról. Fényes Elek *Magyarország geográfiai szótára* III. kötet 199. o. Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára* II. kötet 313. oldal, 1988.

Megköszönöm Petike Antal, Deme Dávid, Czupi Gyula és Zsoldos Ferenc uraknak tanácsait, útmutatásait. Sokat segítettek a kutató és szerkesztő munkámban.

A Péterfy Sándor Általános Iskola nevelőtestülete az 1985—86-os tanévtől kezdve folyamatos baráti munkakapcsolatban áll a nemescsói iskola nevelőivel és tanulóival, valamint a község vezetőivel. Kölcsonösen ápolják, élő példává teszik névadójuk, Péterfy Sándor emlékét tanulóik előtt. Köszönjük nekik.

Köszönet illeti a Nagykanizsai Városvédő Egyesület vezetőit, kik lehetővé tették e szerény történeti-pedagógiai munkának megjelenését.

A nemescsói polgárok emlékező tisztelete példamutató. Kiss Sándor polgármester, Kalincsák Balázs evangélikus lelkész és az általános iskola nevelőinek segítségével, irányításával élővé teszik Péterfy Sándor emlékét.

